

PRÁVO OBCHODNÍCH KORPORACÍ

STANISLAVA ČERNÁ, IVANA ŠTENGLOVÁ,
IRENA PELIKÁNOVÁ A KOLEKTIV

Wolters Kluwer

Vzor citace: ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. a kol.
Právo obchodních korporací. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 640.

© prof. JUDr. Stanislava Černá, CSc., doc. JUDr. Ivana Štenglová,
prof. JUDr. Irena Pelikánová, DrSc., JUDr. Petr Čech, LL.M., Ph.D.,
JUDr. Tomáš Dočkal, JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D.,
JUDr. Tomáš Horáček, Ph.D., JUDr. Mgr. Vít Horáček, Ph.D.,
Mgr. Klára Hurychová, JUDr. Lucie Josková, LL.M., Ph.D.,
doc. JUDr. Petr Liška, Ph.D., LL.M., JUDr. Daniel Patěk, Ph.D.,
JUDr. Robert Pelikán, Ph.D., JUDr. Milan Vrba, Ph.D., 2015

ISBN 978-80-7478-735-5 (váz.)

978-80-7478-736-2 (pdf)

Seznam autorů

prof. JUDr. Stanislava Černá, CSc.

- III. Právní formy a další třídění obchodních korporací
- IV. Vytvoření obchodní korporace
- V. Účast v obchodní korporaci
- VII. Ochrana věřitelů obchodní korporace
- VIII. Účast obchodní korporace v podnikatelském seskupení

doc. JUDr. Ivana Štenglová

- XIV. Družstvo

prof. JUDr. Irena Pelikánová, DrSc.

- I. Pojem a právní povaha obchodní korporace
- II. Právo obchodních korporací

JUDr. Petr Čech, LL.M., Ph.D.

- XVII. Právo kapitálového trhu. Obchodní korporace na kapitálovém trhu
- XVIII. Kolektivní investování. Obchodní korporace jako investiční fondy

JUDr. Tomáš Dočkal

- XVI. Unijní formy obchodních korporací

JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D.

- XII. Společnost s ručením omezeným

JUDr. Tomáš Horáček, Ph.D.

- X. Veřejná obchodní společnost

JUDr. Mgr. Vít Horáček, Ph.D.

- XI. Komanditní společnost

Mgr. Klára Hurychová

- XVI. Unijní formy obchodních korporací

JUDr. Lucie Josková, LL.M., Ph.D.

- XIII. Akciová společnost

doc. JUDr. Petr Liška, Ph.D., LL.M.

- XV. Obchodní korporace se zvláštním právním režimem

JUDr. Daniel Patěk, Ph.D.

- VI. Organizační struktura obchodní korporace

JUDr. Robert Pelikán, Ph.D.

- I. Pojem a právní povaha obchodní korporace
- II. Právo obchodních korporací
- IX. Zrušení a zánik obchodní korporace

JUDr. Milan Vrba, Ph.D.

- IV. Vytvoření obchodní korporace

Obsah

SEZNAM AUTORŮ	3
--------------------------------	---

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	13
---	----

KAPITOLA I. Pojem a právní povaha obchodní korporace	18
§ 1 Pojem právnické osoby	18
A. Právní subjektivita, její podstata a rozsah, svéprávnost.	18
B. Historický původ právnických osob obecně i v ekonomice	21
C. Právní formy sdružení v běhu času	22
D. Zárodky obchodních společností osobních i kapitálových	24
E. Historické kořeny družstev	25
F. Obchodní korporace a smlouva	27
G. Pojem právnické osoby v mimoprávní realitě	29
H. Právnická osoba – fikce nebo realita, způsobilost právnické osoby	33
I. Rozsah a obsah právní subjektivity právnických osob	40
§ 2 Korporace a societa.	42
A. Pojem korporace v našem právním vývoji.	42
B. Korporace v platném právu	44
C. Societa v našem právním vývoji.	46
D. Societa v našem platném právu	47
E. Kolísání mezi societou a korporací, variabilita právnických osob	48
§ 3 Obchodní korporace obecně a podle platného práva.	54
A. Obchodní korporace jako sdružení osob	54
B. Affectio societatis	57

C. Účel obchodní korporace	59
D. Předmět činnosti (podnikání) obchodní korporace	60
E. Provozování obchodního závodu	61
KAPITOLA II. Právo obchodních korporací	66
§ 1 Pojem a prameny	66
§ 2 Další zdroje pravidel zavazujících obchodní korporace	73
§ 3 Základní zásady práva obchodních korporací	74
§ 4 Cíle a funkce práva obchodních korporací.	81
KAPITOLA III. Právní formy a další třídění obchodních korporací	83
§ 1 Funkce právní úpravy obchodních korporací a princip nucené formy	83
§ 2 Obchodní korporace a smluvní svoboda	85
§ 3 Členění obchodních korporací	87
A. Obchodní společnosti a družstva	87
B. Kapitálové a osobní společnosti	91
C. České a nadnárodní obchodní korporace	95
§ 4 Kritéria volby právní formy obchodní korporace	96
KAPITOLA IV. Vytvoření obchodní korporace	99
§ 1 Příprava vytvoření obchodní korporace.	99
§ 2 Založení obchodní korporace	101
§ 3 Jednání před vznikem obchodní korporace	104
§ 4 Vznik obchodní korporace.	106
§ 5 Neplatnost obchodní korporace	108
§ 6 Vklady	111
A. Vkladová povinnost	111
B. Členění předmětů vkladů	113
C. Vlastnické právo k předmětu vkladu.	116
§ 7 Základní kapitál	118
A. Pojem základního kapitálu	118
B. Funkce základního kapitálu	120
KAPITOLA V. Účast v obchodní korporaci.	124
§ 1 Podíl jako právní vztah	124
§ 2 Povinnosti člena obchodní korporace	131

§ 3	Práva člena obchodní korporace	135
§ 4	Ochrana člena obchodní korporace	137
§ 5	Podíl jako předmět vlastnictví	140
§ 6	Nakládání s podílem	142

KAPITOLA VI. Organizační struktura obchodní

	korporace	146
§ 1	Organizační struktura obecně	146
§ 2	Orgány obchodní korporace	148
§ 3	Třídění orgánů obchodní korporace	150
§ 4	Působnost orgánů obchodní korporace	154
§ 5	Podmínky členství v orgánu obchodní korporace	160
§ 6	Vznik členství v orgánu obchodní korporace	165
§ 7	Zánik členství v orgánu obchodní korporace	168
§ 8	Odměňování členů volených orgánů obchodních korporací	170
§ 9	Povinnost péče řádného hospodáře	171
§ 10	Právní důsledky porušení povinností člena voleného orgánu obchodní korporace	176

KAPITOLA VII. Ochrana věřitelů obchodní korporace . 180

§ 1	Věřitelé obchodní korporace	180
§ 2	Ochrana věřitelů obchodní korporace v občanském zákoníku	182
§ 3	Ochrana věřitelů právem obchodních korporací	184
§ 4	Společné nástroje ochrany věřitelů obchodní korporace	186
§ 5	Ochrana věřitelů osobních společností	190
§ 6	Ochrana věřitelů kapitálových společností a družstva v širším smyslu	192
§ 7	Ochrana věřitelů kapitálových společností a družstva v užším smyslu	196
§ 8	Ochrana věřitelů ultima ratio	198

KAPITOLA VIII. Účast obchodní korporace

	v podnikatelském seskupení	200
§ 1	Způsoby a důvody seskupování obchodních korporací	200
§ 2	České a evropské právo podnikatelských seskupení a jeho funkce	203

§ 3	Ovládaná skupina	209
§ 4	Ovlivňování ovládané obchodní korporace	212
§ 5	Ochrana ovládané obchodní korporace, jejích členů a věřitelů	214
§ 6	Koncern	220
§ 7	Ochrana řízené obchodní korporace, jejích členů a věřitelů	225

KAPITOLA IX. Zrušení a zánik obchodní korporace 229

§ 1	Obecně	229
§ 2	Zrušení obchodní korporace	230
§ 3	Likvidace obchodní korporace	235
§ 4	Proces likvidace	238
§ 5	Zrušení obchodní korporace bez likvidace v důsledku insolvenčního řízení	246
§ 6	Přeměny	248

KAPITOLA X. Veřejná obchodní společnost 256

§ 1	Základní charakteristika veřejné obchodní společnosti	256
§ 2	Historie právní úpravy	258
§ 3	Právní povaha a hospodářský význam veřejné obchodní společnosti	260
§ 4	Založení a vznik veřejné obchodní společnosti	261
§ 5	Práva a povinnosti společníků	262
§ 6	Organizační struktura veřejné obchodní společnosti	268
§ 7	Členství ve veřejné obchodní společnosti	270
§ 8	Zrušení a zánik veřejné obchodní společnosti	272

KAPITOLA XI. Komanditní společnost 275

§ 1	Základní charakteristika komanditní společnosti	275
§ 2	Historie právní úpravy	275
§ 3	Právní povaha a hospodářský význam komanditní společnosti	276
§ 4	Založení a vznik komanditní společnosti	277
§ 5	Práva a povinnosti společníků	278
§ 6	Organizační struktura komanditní společnosti	280
§ 7	Členství v komanditní společnosti	281
§ 8	Zrušení a zánik komanditní společnosti	281

KAPITOLA XII. Společnost s ručením omezeným	284
§ 1 Základní charakteristika společnosti s ručením omezeným	284
§ 2 Historie právní úpravy	287
§ 3 Založení a vznik společnosti s ručením omezeným	293
§ 4 Podíl. Kmenový list	303
A. Podíl	303
B. Kmenový list	312
§ 5 Postavení společníka	314
A. Obecně k postavení společníka	314
B. Práva společníků	315
C. Povinnosti společníků	322
D. Klasifikace společníků a jejich zvláštní práva	327
E. Vznik a zánik účasti společníka	332
§ 6 Organizační struktura společnosti s ručením omezeným	336
A. Obecně k organizační struktuře společnosti s ručením omezeným	336
B. Valná hromada	336
C. Jednatelé	344
D. Dozorčí rada	348
E. Výbor pro audit a další orgány a komise	349
F. Postavení členů volených orgánů	350
§ 7 Změny základního kapitálu	356
§ 8 Zrušení a zánik společnosti s ručením omezeným	360
 KAPITOLA XIII. Akciová společnost	 362
§ 1 Základní charakteristika akciové společnosti	362
§ 2 Historie právní úpravy	366
§ 3 Založení a vznik akciové společnosti	372
§ 4 Akcie	378
A. Obecně o akciích	378
B. Akcie jako část základního kapitálu	379
C. Akcie jako soubor práv a povinností akcionáře	382
D. Akcie jako cenný papír	382
E. Princip celistvosti akcie a samostatně převoditelná práva	386
F. Akcie a vznik společnosti, nabývání vlastních akcií	389
G. Další cenné papíry vydávané společností	391

§ 5	Postavení akcionáře	392
A.	Akcionář a akcionářská struktura	392
B.	Obecně k právům a povinnostem akcionářů, zásada rovného zacházení.	393
C.	Práva akcionářů	395
D.	Práva kvalifikovaných akcionářů	401
E.	Povinnosti akcionářů	402
F.	Zánik účasti akcionáře ve společnosti	404
§ 6	Organizační struktura akciové společnosti.	407
A.	Obecně k organizační struktuře akciové společnosti.	407
B.	Valná hromada	409
C.	Dualistický systém	418
D.	Monistický systém	427
E.	Výbor pro audit a další orgány	430
§ 7	Změny základního kapitálu	431
A.	Obecně ke změnám výše základního kapitálu	431
B.	Zvýšení základního kapitálu.	432
C.	Snížení základního kapitálu	435
§ 8	Zrušení a zánik akciové společnosti	437

KAPITOLA XIV. Družstvo 440

§ 1	Pojem a právní povaha družstva	440
§ 2	Historie právní úpravy.	441
§ 3	Založení a vznik družstva	443
A.	Příprava na založení družstva.	443
B.	Založení družstva	444
C.	Vznik družstva	446
D.	Informační deska a internetové stránky.	446
§ 4	Majetková účast člena v družstvu.	446
A.	Členský vklad.	446
B.	Další majetková účast	448
C.	Změny výše základního členského vkladu.	448
§ 5	Stanovy družstva.	450
§ 6	Družstevní podíl	451
§ 7	Nabývání a pozbývání členství v družstvu.	452
A.	Nabytí členství	452
I.	Originární nabytí členství	452
II.	Derivativní nabytí členství	454

B. Seznam členů	456
C. Zánik členství	457
§ 8 Práva a povinnosti členů družstva	461
A. Nemajetková práva člena	461
B. Majetková práva člena	462
C. Povinnosti člena družstva	465
§ 9 Organizační struktura družstva	466
A. Obecná úprava orgánů družstva	466
B. Členská schůze	467
C. Dílčí členské schůze	474
D. Shromáždění delegátů	475
E. Představenstvo	483
F. Kontrolní komise	486
G. Výbor pro audit	489
§ 10 Malé družstvo	490
§ 11 Bytové družstvo	490
§ 12 Sociální družstvo	499
§ 13 Zrušení a zánik družstva	502

KAPITOLA XV. Obchodní korporace se zvláštním právním režimem

§ 1 Společné znaky obchodních korporací se zvláštním právním režimem	503
§ 2 Banky (spořitelny)	506
§ 3 Stavební spořitelny	511
§ 4 Spořitelní a úvěrní družstva (družstevní záložny)	512
§ 5 Pojišťovny	518

KAPITOLA XVI. Unijní formy obchodních korporací

§ 1 Unijní právo obchodních korporací	523
§ 2 Evropské hospodářské zájmové sdružení	530
A. Základní charakteristika evropského hospodářského zájmového sdružení	530
B. Založení a vznik evropského hospodářského zájmového sdružení	534
C. Organizační struktura evropského hospodářského zájmového sdružení	534

D. Zrušení a zánik evropského hospodářského zájmového sdružení	538
§ 3 Evropská společnost	538
A. Základní charakteristika evropské společnosti	538
B. Založení a vznik evropské společnosti	542
C. Účast zaměstnanců na řízení evropské společnosti	547
D. Organizační struktura evropské společnosti	550
E. Zrušení a zánik evropské společnosti	555
§ 4 Evropská družstevní společnost	556
A. Základní charakteristika evropské družstevní společnosti	556
B. Založení a vznik evropské družstevní společnosti	559
C. Účast zaměstnanců na řízení evropské družstevní společnosti	563
D. Organizační struktura evropské družstevní společnosti	564
E. Zrušení a zánik evropské družstevní společnosti	567

KAPITOLA XVII. Právo kapitálového trhu. Obchodní

korporace na kapitálovém trhu

§ 1 Kapitálový trh, jeho nástroje a účastníci	569
§ 2 Právo kapitálového trhu	574
§ 3 Veřejná nabídka investičních cenných papírů	579
§ 4 Přijetí (účastnických) cenných papírů k obchodování na regulovaném trhu	584

KAPITOLA XVIII. Kolektivní investování. Obchodní

korporace jako investiční fondy

§ 1 Kolektivní investování, jeho právní úprava, nástroje a účastníci	591
§ 2 Zvláštní (pod)formy obchodních korporací jako investiční fondy	601
A. Akciová společnost s proměnným základním kapitálem	601
B. Komanditní společnost na investiční listy	604

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	608
--	------------

Seznam použitých zkratek

o. s. ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
o. z. o.	císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský
obč. zák.	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
obch. zák.	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
ř. z.	říšský zákoník
tr. řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
tr. zákon	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
tr. zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
zák. č. 141/1951 Sb.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (střední)
zák. č. 40/1964 Sb.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
z. i. s. i. f.	zákon č. 240/2013 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech
z. o. h. s.	zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže
z. o. k.	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
z. p. k. t.	zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu

zák. o auditorech	zákon č. 93/2009 Sb., o auditorech a o změně některých zákonů
zák. o bankách	zákon č. 21/1992 Sb., o bankách
zák. o EHZZ	zákon č. 360/2004 Sb., o evropském hospodářském zájmovém sdružení
zák. o investičních společnostech a investičních fondech	zákon č. 240/2013 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech
zák. o nabídkách převzetí	zákon č. 104/2008 Sb., o nabídkách převzetí a o změně některých dalších zákonů
zák. o pojišťovnictví	zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví
zák. o přeměnách	zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev
zák. o SCE	zákon č. 307/2006 Sb., o evropské družstevní společnosti
zák. o SE	zákon č. 627/2004 Sb., o evropské společnosti
zák. o veř. rejstřících	zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob
živnostenský zákon	zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon)

SMĚRNICE

První směrnice	První směrnice Rady 68/151/EHS ze dne 9. března 1968 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření
-----------------------	---

Druhá směrnice	Druhá směrnice Rady 77/91/EHS ze dne 13. prosince 1976 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření
Třetí směrnice	Třetí směrnice Rady 78/855/EHS ze dne 9. října 1978, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o fúzích akciových společností
Čtvrtá směrnice	Čtvrtá směrnice Rady 78/660/EHS ze dne 25. července 1978, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o ročních účetních závěrkách některých forem společností
Šestá směrnice	Šestá směrnice Rady 82/891/EHS ze dne 17. prosince 1982, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o rozdělení akciových společností
Sedmá směrnice	Sedmá směrnice Rady 83/349/EHS ze dne 13. června 1983, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o konsolidovaných účetních závěrkách
Desátá směrnice	Desátá směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/56/ES ze dne 26. října 2005 o přeshraničních fúzích kapitálových společností
Jedenáctá směrnice	Jedenáctá směrnice Rady 89/666/EHS ze dne 21. prosince 1989 o zveřejňování poboček vytvořených v členském státě některými formami společností řídicích se právem jiného členského státu

Dvanáctá směrnice	Dvanáctá směrnice Rady 89/667/EHS ze dne 21. prosince 1989 v oblasti práva společností o společnostech s ručením omezeným s jediným společníkem
Třináctá směrnice	Třináctá směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/25/ES ze dne 21. dubna 2004 o nabídkách převzetí
směrnice 2006/43/ES	směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/43/ES ze dne 17. května 2006 o povinném auditu ročních a konsolidovaných účetních závěrek, o změně směrnice Rady 78/660/EHS a 83/349/EHS a o zrušení směrnice Rady 84/253/EHS
směrnice MiFID 1	směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/39/ES ze dne 21. dubna 2004 o trzích finančních nástrojů, ve znění pozdějších změn
směrnice MiFID 2	Evropského parlamentu a Rady 2014/65/EU ze dne 15. května 2014 o trzích finančních nástrojů
SKIPCP	směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/65/ES ze dne 13. července 2009 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se subjektů kolektivního investování do převoditelných cenných papírů (UCITS IV)
AIFMD	Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/61/EU ze dne 8. června 2011 o správcích alternativních investičních fondů a o změně směrnic 2003/41/ES a 2009/65/ES a nařízení (ES) č. 1060/2009 a (EU) č. 1095/2010

ZKRATKY

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČNB	Česká národní banka
EEIG	European Economic Interest Grouping
EHP	Evropský hospodářský prostor
EHZS	Evropské hospodářské zájmové sdružení
ESD	Soudní dvůr Evropské unie
EU	Evropská unie
EWIV	Europäische wirtschaftliche Interessenvereinigung
GEIE	Groupement européen d'intérêt économique
kom. spol. na invest. listy; k. s. i. l.	komanditní společnost na investiční listy
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
SAS	société par actions simplifiée
SCE	Evropská družstevní společnost
SE	Evropská společnost
SES	Smlouva o založení Evropského společenství
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SICAV	Société d'investissement à capital variable
veř. obch. spol. a v. o. s.	veřejná obchodní společnost
z. a n.	sbírka zákonů a nařízení

Pojem a právní povaha obchodní korporace

§ 1 Pojem právnické osoby

A. Právní subjektivita, její podstata a rozsah, svéprávnost

K plnému pochopení pojmu obchodní korporace v našem právu potřebujeme nezbytně nabýt dostatečnou představu o pojmech obecnějších, zejména o pojmu právnické osoby. Ani do toho však nelze proniknout bez znalosti ještě obecnějších kategorií, jimiž je zejména právní subjektivita a svéprávnost. Tyto složité pojmové struktury nalezneme v každém právním řádu, vždy však s určitými zvláštnostmi a odchylkami. Také odborná literatura jim věnuje různou pozornost a velmi často jsou považovány za cosi samozřejmého, přítomného implicitně bez zvláštních výkladů. Ve skutečnosti je tu však přemíra mimořádně složitých a nejasných otázek, které je nutno alespoň s jistotou mírou přesnosti zodpovědět a vyjasnit. **Právnickou osobou** je pravidelně **společenský útvar (entita) nadaný právní subjektivitou** (právní osobností).

Právní subjektivitou rozumíme v nejobecnější rovině **právem přiznanou schopnost mít subjektivní práva a povinnosti**. Právní subjektivitu musí určité konkrétní jednotce, ať jí je osoba přirozená nebo jakýkoli organizační útvar (entita), přiznat právo. V tomto směru není mezi jednotlivými druhy subjektů žádný rozdíl. Právním subjektem je tedy – řečeno terminologií normativní školy, která před druhou světovou válkou výrazně ovlivnila české právní myšlení – *pouhý bod přičitatelnosti* subjektivních práv a povinností. Z tohoto formálně logického pohledu, který však dává velmi dobrou představu, oč se jedná,

Pojem
právní
subjektivity

nemá rozlišování mezi „reálnými“ a „fiktivními“ subjekty žádný smysl. Právní subjektivita může být úplná nebo částečná, generální či speciální, jak bude níže vyloženo.

S právní subjektivitou je spojena také **svéprávnost** jako způsobilost vlastními právními jednáními na sebe subjektivní práva a povinnosti brát. Způsobilost být subjektem práv a povinností je ztotožňována s právní subjektivitou, zatímco způsobilost vlastními právními úkony na sebe právní povinnosti brát je na právní subjektivitu vázána, ale je jakýmsi jejím dalším rozměrem, přesahem, který vyjadřuje nezbytný **předpoklad pro aktivní výkon právní subjektivity**. Subjekt nendávaný svéprávností má jenom omezenou možnost využívat své právní subjektivity. Z tohoto hlediska lze právní subjektivitu chápat jako pasivní složku právní osobnosti, zatímco svéprávnost je její složkou aktivní.

Spojení je takové, že svéprávnost může mít jenom jednotka mimoprávního světa, která je právním subjektem. U fyzické osoby je pojem svéprávnosti obecně znám, méně znám však je v případě osob právnických.

Každý právní subjekt nemusí mít svéprávnost v plném rozsahu. U fyzických osob je to běžný případ (nezletilec). Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. zcela odepřel právnickým osobám svéprávnost. Tyto osoby proto nemohou napříště samostatně jednat, ale musejí být zastoupeny. Konstrukce např. představenstva jako zástupce právnické osoby je ovšem logicky vadná, protože představenstvo nemá právní subjektivitu, není právnickou osobou, a tudíž ani nemůže být zástupcem. Občanský zákoník se pokouší problém vyřešit tím, že v § 151 odst. 1 říká, že je stanoveno, „jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli“. Přijetí takové konstrukce však ve skutečnosti popírá existenci kolegiálních jednatelelských orgánů.

Od svéprávnosti je třeba rozlišovat **deliktní způsobilost** jako další významnou složku právní osobnosti. Právní subjekt totiž může, je-li svéprávný, nejenom svým volným projevem na sebe brát povinnosti a získávat subjektivní práva, ale může také svým protiprávním jednáním vyvolat **vznik právní odpovědnosti**, ať už se jedná o odpovědnost **civilní, trestní nebo administrativní**, v mezích své deliktní způsobilosti. Na tuto složku právní osobnosti je nutno nezapomínat při snaze o koherentní úpravu právní osobnosti v právním řádu. Je proto problematické, aby v jednom odvětví odpovědnostního práva byla

Svéprávnost

Deliktní způsobilost

deliktní způsobilost uznána a v jiném odepřena. Deliktní způsobilost úzce souvisí se svéprávností.

V pozitivním právu se setkáváme s různými řešeními právní subjektivity včetně určitých omezení, kdy entita nemůže vstupovat do všech právních vztahů nebo kdy sice má plnou právní subjektivitu, ale postrádá zcela nebo částečně svéprávnost. **Odstupňování rozsahu právní subjektivity** je tak jevem, který se v právu poměrně běžně vyskytuje. Podobně i způsobilost nést odpovědnost není řešena jednotně.

Právníckou osobou je **nejčastěji kolektivní subjekt sestávající z osobního a věcného substrátu**, který má z práva plynoucí atributy vázané na právní osobnost. Zejména tím rozumíme způsobilost vlastnit a být zavázán ze svých právních i protiprávních jednání. Od těchto atributů daných právem musíme odlišovat vlastnosti faktické, které jsou někdy doktrínou identifikovány jako faktické předpoklady pro to, aby právo určité entitě právní subjektivitu přiznalo. Právníckou osobou mohou být i entity jiné povahy, jako je např. určitý majetkový soubor (nadace, nadační fond) nebo nejrůznější entity veřejnoprávní povahy.

Právnícká osoba je dobrým příkladem toho, že v právu dochází někdy ke stanovení pravidel, která odporují pravidlům formální logiky, a přesto jsou právními pravidly. Jsou to situace, kdy oportunismus převáží nad požadavky formální logiky, ale někdy se jedná i o pouhé nedomyšlenosti a nedokonalosti v zákonodárství nebo soudní praxi. Tak např. konstrukce pojmu podnik v právu EU, který podle zákonodárných textů i navazující judikatury je sice „odpovědným“ za protisoutěžní jednání, avšak současně není právním subjektem, není právníckou osobou, přestože může být tvořen několika společnostmi nebo jinými subjekty, je takovým porušením pravidel formální logiky. Bodem přičitatelnosti je určena entita, která v ekonomické rovině nepochybně existuje a má určitou míru ucelenosti i stability, ale současně má odepřenu právní subjektivitu. Důsledky takových porušení pravidel formální logiky jsou však v řetězení se dalších logických protimluvů. Tak např. v uvedeném případě, kdy odpovědným je sice podnik, ale pokuty jsou Komisí ukládány jenom společnostem, které jsou složkami podniku, se ukazuje, že podnik právně odpovědný být nemůže. Podnik jako takový není ani útvarem, který by fakticky byl schopen být subjektem odpovědnosti, protože např. nemá žádný majetek, žádné orgány, nejedná jako celek.

**Formální
logika
a právní
konstrukce**

Určitá míra koordinace společností ve skupině nemůže být zaměňována s fungováním právnické osoby jako uceleného organismu.

Tento příklad může ilustrovat nezbytnost úsilí o respektování zákonů formální logiky a rovněž o respektování přirozených vlastností právní a mimoprávní reality.

Vraťme se však k výkladu, který má objasnit základy práva obchodních korporací.

B. Historický původ právnických osob obecně i v ekonomice

Historický původ obchodních společností (na rozdíl od družstev, která se objevují až poměrně nedávno) je stejně starý jako potřeba sdružování se lidí k provozování obchodů. Lidé zjistili poměrně velmi brzy, že jednotlivec má příliš omezené možnosti při své účasti na trhu. Spojení kapitálu a lidského důmyslu více jednotlivců násobí možnosti rozvoje podnikání a dává velkou konkurenční výhodu oproti izolovanému jedinci. Skupina podnikajících také zvyšuje důvěryhodnost závodu a dává záruky třetím osobám.

Spojování sil jednotlivců má tak hluboké kořeny, že je můžeme považovat za biologicko-ekonomickou vlastnost lidského druhu. Tržní hospodářství vyvolalo nezbytnost rozvoje sdružovacích forem. Současně však spojením více jedinců vznikalo nebezpečí podvodů, osobnostních střetů a konfliktů, které ohrožují nejen závod, ale také jeho věřitele a zákazníky. Tato reálná situace, rovněž konečkonců podmíněná obecnými lidskými vlastnostmi, tedy ekonomická potřeba sdružování, vykupovaná rizikem nepoctivého jednání a osobních konfliktů, společně se schopností využít univerzálního instrumentu smlouvy, který je neméně hluboce zakotven v lidské přirozenosti, v lidské schopnosti kooperace, nabývá postupně určitějších a současně mnohotvárných forem. Smlouva je nejenom nástrojem organizace vztahů, ale také nástrojem ochrany jejich účastníků.

Ve vývoji lidské civilizace můžeme po tisíciletí pozorovat **dva klíčové fenomény**, které jsou na jedné straně **protikladné**, na druhé straně **doplňkové** – kooperaci, jejímž nástrojem je smlouva, a konkurenci spočívající v soupeření. Když kooperace přesáhne určitou mez, může vyloučit konkurenci, popř. ji přinejmenším zkreslí, což vede

Tržní hospodářství vyžaduje sdružování

Kooperace a konkurence

k vyloučení konkurentů, kteří by při nezkreslené konkurenci mohli být plně úspěšní a možná úspěšnější. Konkurence na druhé straně snižuje vůli ke kooperaci. Napětí mezi kooperací a konkurencí vedlo již ve středověku ke snaze o záměrné ovlivnění (cechy) a v dnešní době ústí v opatření chránící konkurenci.

To vše platí v postupně se stabilizujícím právním prostředí, které znamená posun od jenom živočišných vztahů ke vztahům společenským a stále civilizovanějším a kultivovanějším. **Rozvoj práva stabilizuje formy lidské spolupráce** pomocí obecných pravidel postupně stále přesněji artikulovaných a přináší ochranu uznaným formám lidských vztahů. Právo **nahrazuje svémoc**, živelné násilí a odplatu, i když i v něm jsou určité prvky násilí a odplaty zachovány. Jsou však **monopolizovány státem**.

Funkce sdružování za účelem rozdělení rizik podnikání se stala jeho motivem až mnohem později.

Při zkoumání původu právnických osob a zejména právnických osob ekonomického charakteru je proto nutno neomezit se jenom na právní vědu, ale vidět i všechny sociologické, ekonomické, psychologické a rovněž historické souvislosti. Složitější sdružovací formy byly založeny na dvou možných zdrojích – na smlouvě, anebo na legální moci (autoritě). Od ilegálních sdružovacích forem zde abstrahujeme.

C. Právní formy sdružení v běhu času

Právo provází vývoj lidské civilizace od velmi raných fází. Stává se způsobem uspořádání lidských vztahů v závislosti na tom, jak se tyto vztahy stávají složitějšími a lidská společnost početnější. Jak bylo řečeno, vznik práva je nutný k tomu, aby lidské konflikty nebyly řešeny jenom svémocným násilím, ale rafinovanějším způsobem za pomoci monopolizace násilí a jeho podřízení pravidlům ve vyčleněné specializované mocenské struktuře, již nazýváme státem. V souladu s tím postupně nabývají určitých stabilně předurčených forem i lidská sdružení, jež moderní věda později nazve právními osobami. Zdaleka ne všechna uskupení nabudou této kvality, některá se však vyvinou v entity, jež budou stále výrazněji přibližovány právnímu postavení přirozených osob.

Sdružovací formy vznikaly živelně tak, jak je společenský život potřeboval. Jejich vznik nebyl zpravidla příliš závislý na momentálním

Sdružování jako sociální fenomén a právní formy sdružování

mocenském systému, protože ani autokratické formy vlády zpravidla do ekonomiky přímo nezasahovaly. Vztah mezi mocí a ekonomikou se dlouhá staletí omezoval především na vybírání daní a dispozice pozemkovým majetkem. Až moderní akciové společnosti byly se státem úže spjaty, což je dáno jejich velikostí a silou a rovněž novou situací spjatou zejména se zámořskými objevy, které proměnily celou lidskou společnost a drastickým způsobem ji posunuly od středověku k novověku.

V prvopočátečních stádiích vývoje lidské kultury byl nepochybně mocenský a ekonomický prvek promísen. Nejprve byly zakládány společnosti na rodinné (příbuzenské) bázi. Tato společenství byla trvalá, pevná, monokraticky řízená, jejich součástí byl veškerý majetek účastníků a samozřejmě o nějakém omezení ručení v nám známém smyslu nemohlo být ani řeči.¹

Jiným základem sdružování, které sloužilo i ekonomickým cílům, byly církevní entity. Ještě další základ sdružování vyrůstal z přirozené dělby práce. R. Szramkiewicz zmiňuje jako jednu z prvních sdružovacích forem komanditní společnost mezi podnikatelem a jeho pomocníkem.² Tyto první formy citovaný autor umisťuje již do babylonského státu. V těchto uskupeních můžeme spatřovat zárodky právnických osob, které sice nebyly zachycovány doktrinálně a velmi málo legislativně, ale přece vznikaly, fungovaly, byly postupně stabilizovány do konkrétní podoby, až dospěly do moderního vývojového stadia, kdy je zachytilo zákonodárství.

Bylo by omylem domnívat se, že starším historickým obdobím byla právníká osoba neznámá. Není důležité, zda byl užíván tento termín, zda byla doktrinálně zkoumána nebo popsána. Důležité je, že v životní praxi se takové útvary dávno vyskytovaly a bylo s nimi zacházeno jako s osobami.

Jestliže např. polnosti vlastnil ve středověku klášter, nedomníval se ani poslední vesničan, že by klášter neměl osobnost a že vlastníky polností a budov jsou představení nebo mniši jako jednotlivci. Bylo přece naprosto samozřejmé, že po smrti převora nastoupil převor nový, také mniši umírali a přicházeli noví, aniž se na vlastnictví majetku něco změnilo. Sama církev koneckonců byla jasně vnímána jako samostatná entita. Středověkému myšlení bylo blízké inkorporovat osobnost do

**Nejstarší
formy
právníc-
kých osob**

¹ Szramkiewicz, H. *Histoire du droit des affaires*. Paříž: Montchrestien, 1989. Str. 21.

² Szramkiewicz, op. cit., s. 26.

určitých symbolů (kostel, klášter, řád, církev) a nijak je nesměšovat s konkrétními fyzickými osobami, jež byly chápány jenom jako dočasní a zaměnitelní představitelé těchto abstraktních útvarů. Je proto zřejmé, že pojem právnícké osoby je ve skutečnosti historicky velmi starý. Nové je jenom jeho doktrinní zachycení, popsání, zkoumání.

D. Zárodky obchodních společností osobních i kapitálových

Rodinné společnosti se rozvinuly ve společnosti osobní, společnosti kapitálové jsou modernější, i když se zdá, že investičně náročné podnikání je povolalo k životu poměrně velmi rychle. O osobních společnostech bude blíže pojednáno zejména v souvislosti se societou. Naopak kapitálové společnosti souvisí s rozvojem korporací. Je také zřejmé, že **kapitálové společnosti** vznikaly paralelně v různých státech a v různých podobách (např. za první anonymní společnost na světě je považována toulouská společnost mlýnů Bazacle – 12. stol.). Od roku 1600 vznikají indické společnosti – východo a západoindické společnosti britská, nizozemská, francouzská, portugalská, švédská, dánská a skotská. Tyto společnosti vznikají na základě individuálního (veřejno-právního) rozhodnutí (charty) krále (Anglie, Dánsko, Skotsko, Francie) nebo generálních stavů (Nizozemí). Objevuje se termín „comptoir“ užívaný pro společnosti provozující obchod s koloniemi. Zámořské objevy a kolonizace byly, jak vidět, rozhodujícími motivy v rozvoji těchto velkých sdružovacích forem. Důvody jsou evidentní: nezbytnost soustředit velký kapitál pro náročné akce, na něž žádný jednotlivec nemohl stačit, a současně výrazný státní zájem na proniknutí a udržení nových území. Uvnitř těchto společností se však rozvíjejí i hierarchie a prvky mocenského uspořádání, které nemají daleko ke státním strukturám. Institucionální prvek je velmi silný.

Společnosti s ručením omezeným jsou sice považovány za nejmodernější formu obchodních korporací, která má zcela jasně identifikovaný počátek v německém zákoně (z roku 1892). Ten dokonce dodnes neztratil účinnost. Byl následován rakouskou úpravou (zákon č. 58/1906 ř. z.) a potom i dalšími evropskými kontinentálními státy. Ve skutečnosti byly **pokusy** o vytváření společností s omezeným a rozděleným rizikem společníků, které by nepodléhaly náročným formálním

Nejstarší
formy
obchod-
ních
společností

Společnost
s ručením
omezeným

podmínkám jako společnosti akciové, **činěny již dříve**. Tyto formy ale nedosáhly takové přesnosti a stability jako německá společnost s ručením omezeným, která se jasně vyčlenila tím, že s omezením ručení společníků spojila zákaz emitovat účastnické cenné papíry.

Cesta ke kapitálovým společnostem byla hledána především v akciových komanditách, jež umožňovaly obchodovat podíly, umožňovaly omezit ručení akcionářů a současně byly spjaty s neomezeným ručením komplementářů.

V druhé polovině 18. stol. se objevují společnosti, které jsou složeny jenom z akcionářů a nemají žádné komplementáře, zcela nepopíratelný zárodek akciových společností.³ Tyto formy vznikaly v praxi a ustalovaly se ve zvyklostech bez jakéhokoli legislativního základu.⁴ Chtěného cíle bylo dosahováno jenom cestou klausule o neodpovědnosti akcionářů a o odpovědnosti společnosti, kterou vkládal notář do stanov zakládáné společnosti.

Akciové společnosti

E. Historické kořeny družstev

Historie družstev nabízí oproti společnostem zcela odlišný obrázek. Je to dáno jejich odlišným ekonomicko-sociálními zaměřením, jehož potřebnost se objevuje až v souvislosti s proměnami ekonomicky determinované struktury lidské společnosti při průmyslové revoluci: ta vede k rozvolnění společenských vazeb a ke vzniku třídního konfliktu spojeného s výraznou nerovnováhou ekonomické síly. Na to právě reaguje myšlenka družstevnictví: vyrovnat tuto nerovnováhu solidárním spojením slabých do dostatečně silného kolektivního útvaru.

Příčiny rozvoje družstev

Jako první družstvo je obvykle uváděna Rochdale Society of Equitable Pioneers, založená v roce 1844 v Rochdale ve Velké Británii, které bylo v té době významným centrem textilní výroby. Šlo o družstvo *spotřební*, které pro své členy ve velkém nakupovalo základní potraviny, čímž je osvobodilo od vykořisťování ze strany obchodníků uplatňujících lichvářské marže. Po jeho vzoru pak rychle v různých místech Velké Británie i zbytku Evropy vznikala družstva další, později

Rochdalské principy

³ Szramkiewicz, op. cit. Str. 163.

⁴ Tamtéž, str. 161, 164.

i *úvěrová* a *výrobní*, velká hospodářská krize pak dala vzniknout družstvům *bytovým*.

Rochdale Society of Equitable Pioneers docela první nebylo, poprvé zde ale byly formulovány základní zásady družstevnictví známé jako *Rochdalské principy*, které přetrvaly dodnes. Nejdůležitější z nich jsou členská otevřenost (členové mohou svobodně přistupovat a vystupovat), rovná účast na řízení (jeden člen – jeden hlas) a spravedlivá členská hospodářská účast (jak při vytváření kapitálu, tak i při přijímání požitků).

Devatenácté století už ovšem není doba, kdy je možno živelně vytvářet nové *právní formy* právnických osob (jak k tomu docházelo ještě v 18. století). *Družstvo* tak původně a v mnoha zemích dodnes není zvláštní právní formou, ale *sociálním* útvarům, který si pro svou právní existenci volí a přizpůsobuje buď formu spolku, nebo obchodní společnosti. Teprve mnohem později, ve století dvacátém, a jenom v některých zemích zákonodárce reaguje tím, že vytváří družstevním potřebám přizpůsobenou variantu obchodní společnosti (družstevní společnost), nebo dokonce speciální právní formu – družstvo. S touto poslední variantou se setkáváme i u nás, kde nejrůznější druhy družstevnictví byly velmi rozšířeny. Za komunistického režimu se (pseudo) družstevní organizace vlastnictví a ekonomické činnosti stala jednou z forem faktického vyvlastnění a zestátnění. Zejména při studiu zahraničních legislativních či doktrinárních pramenů nesmíme zapomínat, že *společnost* a *družstvo* doktrinárně nejsou souřadné pojmy: první je institucí právní, je to označení určité právní formy či lépe kategorie právních forem, druhé je institucí socioekonomickou, jsou to socioekonomické útvary sledující Rochdalské principy, a to bez ohledu na to, jakou právní formu na sebe vezmou. Naše legislativní terminologie, ve které i družstvo je zvláštní právní formou obchodní korporace, ostře terminologicky odlišovanou od společností, je v tomto ohledu spíše ojedinělá a popravdě i zavádějící: vždyť naše družstva nakonec nejsou ničím jiným, než kapitálovými společnostmi s variabilním kapitálem.

**Právní
forma**

F. Obchodní korporace a smlouva

Každá sdružovací forma, která se v historii objevila, byla ve své podstatě založena na **smlouvě**, ponecháme-li stranou entity vzniklé na základě autority a hierarchie. Na tom nic nemění zmíněný fakt případné veřejnoprávní intervence státní moci, která s sebou zpravidla nesla pro společnost určité veřejnoprávní výsady, na druhé straně také jistá omezení. Co bylo řečeno o smluvním základu, platí i v případě, že si to účastníci jasně neuvědomovali a příp. svou dohodu ani neformalizovali v písemném dokumentu.

Veřejnoprávní intervence do vzniku obchodních korporací byly zachovány až do dnešních dnů – někdy intenzivnější (**koncesní systém**), někdy méně intenzivní (**registrační systém**). Pokud mluvíme na tomto místě o obchodních korporacích, máme na mysli obchodní společnosti vybavené nespornou právní osobností. Koncesní systém znamená, že pro vznik obchodní korporace je nezbytným předpokladem státní schválení. Zakladatelé nemají nárok na založení společnosti, přivolení je svrchovaným vrchnostenským aktem. Při registračním principu mají zakladatelé právo, aby založená společnost, jestliže splňuje zákonem stanovené předpoklady, byla zapsána do veřejného rejstříku a vznikla jako právnická osoba.

Veřejnoprávní intervence nemění nic na tom, že budoucí společníci nejprve mezi sebou musejí dospět ke konsensu o tom, že chtějí společně podnikat, na druhé straně je výrazem skutečnosti, že takovéto organizační útvary vstupují do styku s třetími osobami, jejichž zájmy by bez veřejnoprávní intervence mohly ohrozit.

Společnosti jsou smlouvou vždy, ne vždy jsou právnickými osobami. Pokud jsou právnickými osobami, mluvíme o korporacích (z latinského *corporare*, tedy *ztělesnit* – smlouva se tu *ztělesňuje* do právnické osoby). Právnické osoby jsou však širší škálou a korporace jenom jejich podskupinou. Rozsah každého z uvedených pojmů je třeba správně chápat a definovat, jak bude níže vysvětleno. Smluvní základ je tak u některých právnických osob bezprostřednější, u jiných méně a u dalších může zcela chybět. Takové právnické osoby mohou být výronem autority (veřejnoprávní) nebo důsledkem jednostranného projevu vůle určité osoby (nadace). Výjimečně může smluvní základ chybět dokonce i u obchodních společností, nakolik se připouštějí jednočlenné společnosti. Stejně je tomu v případě ústavu zakotveného nově v obč. zák.

**Společ-
nost jako
smlouva**

V konstrukci obchodní korporace postupně převáží nad smlouvou její povaha právnické osoby. Naopak v societě, která není vybavena právní osobností, převáží smlouva.

Smlouva má ovšem zásadně účinky jenom vůči smluvním stranám. Ve chvíli, kdy smlouva přeroste v konstituování právnické osoby, situace se zásadně mění, protože její účinky poté směřují i navenek vůči třetím osobám. V tomto okamžiku musí státní moc ingerovat intenzivněji, aby třetí osoby stojící vně smlouvy ochránila. Proto jsou korporace jakožto právnické osoby podstatně více reglementovány zákonnými předpisy než běžné obligační smlouvy, proto vždy i podle platného práva rozlišujeme vznik **smlouvy** (založení nebo ustanovení) od vzniku právnické **osoby** (zpravidla zápisem do obchodního rejstříku).

Civilizační proces, který vedl ke vzniku trhu, nevyhnutelně vyvolal k životu i právo a rafinovanější a komplikovanější sdružovací formy a koneckonců právnické osoby, které se staly nástrojem usnadnění praktického fungování společností. Škála různých forem kolísajících mezi smlouvou a právnickou osobou je v historii mimořádně bohatá. V lidské zkušenosti známe veřejné obchodní společnosti bez právní subjektivity (u nás konsorcium a tichá společnost, partnership v Anglii), které byly nahlíženy důsledně jako bezsubjektní sdružení, což s sebou neslo praktické obtíže pro společníky i pro třetí osoby, jako např. nutnost, aby žalobu za partnership podávali všichni společníci apod. Vedle toho byly již zmíněny právnické osoby v plném smyslu slova (akciové společnosti) a bude ještě zmínka o societách chápaných jako bezsubjektní sdružení, přestože mohou být vybaveny atributy právní osobnosti.

Jestliže je smlouvou založen organismus, který nabývá stále většího objemu a složitosti, ukáže se brzy, že pouhé smluvní principy se mohou stát překážkou jeho dalšího rozvoje. Tak především nezbytnost jednomyslnosti zatěžuje rozhodování, plná participace každého společníka brání jakýmkoli jeho jiným aktivitám a klade fungování entity meze dané jeho kompetentností nebo nekompetentností v určitém oboru činnosti. Smluvní rámec začíná být prolamován institucionálními principy – hierarchií, většinovým rozhodováním, svěřením řízení profesionálům, kteří nejsou společníky. Korporace v těchto případech **překračují rámec smlouvy a stávají se současně specifickými institucemi**. To je proces vedoucí k vytváření společností kapitálových. Postupně se povaha účasti v kapitálových společnostech mění i svou povahou: ten, kdo přináší kapitál, se zajímá jenom o výnos a má zájem na co

**Variabilita
sdružova-
cích forem**

nejmenším riziku a co nejsnazší možností stáhnout svůj kapitál zpět a vložit ho jinde. Nechce se bezprostředně podílet na řízení společnosti. Naopak schopní manažeři mnohdy nedisponují dostatečným kapitálem, aby mohli být významnými společníky. V zemích s rozvinutým kapitálovým trhem (zejména USA) to vede až k naprostému obrácení perspektivy: nejsou to společníci, kdo iniciují vznik společnosti k uskutečnění společného projektu, na nějž si pak najímají profesionálního manažera, ale naopak manažer, který si zajišťuje kapitál k realizaci *svého* projektu tím, že zakládá společnost a přivádí do ní investory – společníky.

G. Pojem právnické osoby v mimoprávní realitě

Lidská společnost je složitě strukturována ve větší i menší skupiny nejrůznějšího druhu, přičemž každý jednotlivec je členem celé řady skupin – rodiny, skupiny přátel, profesní skupiny, je členem i řady zájmových skupin (sportovního klubu, spolku, politické strany, církve) a také je součástí veřejnoprávních uskupení (obce, města, státu). **Členství** v některých skupinách **vzniká bez ohledu na vůli dotyčné osoby**, v jiných skupinách je členství **vázáno na vůli člena**. Tak např. příslušnost k národu, národnosti nebo obci vzniká zpravidla automaticky, nikoli na základě rozhodnutí. Skupinou je i etnikum, určitá generace, profesní skupina, názorové zaměření, umělecký názor, politická orientace apod. Společnost je tak propojena množstvím složitých vztahů a vazeb, které se v současné době dokonce viditelně externalizují na sociálních sítích. Sociální sítě jsou nejmodernějším odrazem složitě strukturovanosti lidské společnosti. Tento fenomén ovšem existoval v poněkud odlišné podobě již před tisíci lety.

Vnitřní komunikace je novými technologiemi natolik usnadněna, že takřka všechny skupiny začínají být schopny koordinace, uvědomění si sounáležitosti s dalšími jedinci, a dokonce i společné akce. Zdaleka ne všechny tyto entity, z nichž některé jsou více organizované, jiné méně, nebo dokonce vůbec ne, některé jsou dočasné, nebo dokonce okamžité a rychle se rozpadající (shromáždění hokejových nebo fotbalových fanoušků na náměstí), jsou vybaveny právní osobností.

Ztotožnění se se skupinou mění chování jednotlivce, zásadně je ovlivňuje. Totéž platí o právnických osobách. Je možno říci, že každý jednotlivec je z důvodů svého složitého začlenění do společnosti

Jednotlivec a jeho začlenění do společenských skupin

i psychicky mnohokvalitní. Chová se jinak mezi přáteli fandícími určitému klubu, jinak při bohoslužbě v kostele, ještě jinak ve svém zaměstnání, ve své rodině, při cestě na dovolenou atd. Všechny tyto jevy mají významný reflex i do práva obchodních korporací a je nesprávné dílčí pohled tohoto úseku práva od nich izolovat.

Z výše podaného výkladu plyne, že právnická osoba je relativně stabilní sociální entitou, jíž je právem přiznána způsobilost mít práva a povinnosti a zpravidla také vlastními jednáními na sebe práva a povinnosti brát a nést odpovědnost za svá protiprávní jednání. Každá právnická osoba jako mimoprávně existující organizovaná společenská struktura obsahuje prvky, jež můžeme rozlišit na věcné a osobní. Některé právnické osoby jsou **tvořeny především majetkem (nadace)**, jiné jsou **sdrúžením osob** (spolky, družstva, obchodní společnosti, politické strany, církve). Veřejnoprávní právnické osoby jsou zpravidla **tvořeny jako svazy osob** (obce, kraje, stát) nebo jako účelově vytvořené entity (ministerstva, agentury, některé orgány). Právo zná i právnické osoby vybavené jenom neúplnou právní osobností (sdrúžení majitelů dluhopisů, společenství vlastníků bytových jednotek, v jiných právních řádech *hereditas iacens*, konkursní podstata apod.). Variabilita právnických osob je mimořádně široká a diverzifikovaná. Zobechování je proto poměrně obtížné, pokud by mělo charakterizovat všechny typy právnických osob bez výjimky.

Středem našeho zájmu jsou obchodní korporace, ty jsou vždy právníckými osobami. Jejich struktura je podmíněna **účelem jejich existence, tedy provozováním závodu** (stranou ponecháváme, že některé formy obchodních korporací lze dnes užít i za jiným účelem, než je podnikání; v takovém případě nemusejí žádný závod mít, pokud se podnikání nebudou věnovat alespoň jako činnosti vedlejší – u družstev to dokonce bude pravidlem). Neznamená to ovšem, že by žádná jiná forma právnické osoby nemohla provozovat závod. Tak např. státní podnik je forma přežívající z totalitního období, která je zřízena výlučně k provozování závodu.

Provozování závodu je však přesto profilujícím pojmovým znakem obchodních korporací. Štěpí zmíněné věcné a osobní prvky tak, že osobními prvky jsou především **členové** obchodní korporace (společníci, členové družstva), ale vedle nich do organizačního rámce právnické osoby tohoto druhu vstupují i další osoby ve zcela jiném postavení, totiž **zaměstnanci**. Věcnými prvky pak bude shodně jako u kterékoli

Právnická
osoba jako
konkrétní
podoba
jedné
z mnoha
sociálních
skupin

Obchodní
korporace
a provo-
zování
obchod-
ního
závodu

jiné právnické osoby majetek právnické osoby. Je také možno popsat obchodní korporaci tak, že ji tvoří její členové včetně orgánů korporace (které nemusejí být ve všech případech složeny ze členů) a obchodní závod. Obchodní závod je předmětem vlastnictví korporace, který má do jisté míry samostatnou existenci, má určitou strukturu a rovněž osobní a věcný substrát. Obchodní korporace má tak v tomto smyslu poměrně specifickou strukturu, kde lze odlišit osobu od předmětu jejího vlastnictví, současně se však obě tyto složky do jisté míry prolínají a prostupují (např. sekretariát předsedy představenstva můžeme chápat jako složku spíše společnosti jako osoby, ale stejně jej lze považovat za součást vedení závodu).

Doktrína, pokud v tuto chvíli necháme stranou spory o povahu právnické osoby jako reálného fenoménu nebo jako pouhé právní fikce (samotný spor je problematický, protože obojí je do jisté míry pravda – právnická osoba je reálně existující sociální entitou relativně stabilní, současně však i každý právní subjekt je výtvozem práva a v tomto smyslu fikcí, což platí i pro osobu fyzickou), se pokusila vlastnosti právnických osob popsat jednak v rámci analýzy osob existujících, ale také v rámci syntézy ve snaze vázat přiznání právní osobnosti na existenci určitých atributů.

V následujícím výkladu se soustředíme na právnické osoby, které jsou obchodními korporacemi, přestože jde o závěry, jež mohou mít širší platnost. Nebudeme se však zabývat celou škálou právnických osob, protože bychom příliš vybočili z předmětu této učebnice. Obchodní korporace mají vedle provozování závodu i další znaky právnických osob:

Entita, která může být právnickou osobou, by měla mít určitou stabilitu, čímž rozumíme relativní stálost jejího **trvání**. O právnickou osobu se nemůže jednat, jestliže se lidé shromáždí za účelem demonstrace nebo zmíněného sledování hokejového či fotbalového zápasu. Právnická osoba na druhé straně nemusí být založena na příliš dlouhou dobu. Dodnes platí úpravy v některých státech, kde se společnosti zakládají podle zákona nanejvýš na 99 let. Je možno si představit společnost založenou za určitým účelem, jehož je dosaženo za pár měsíců nebo za rok, poté je právnická osoba zrušena samotným dosažením účelu, aniž je zapotřebí nějakého dalšího projevu vůle společníků.

Takovýto útvar musí mít také relativně pevnou **organizační strukturu**, tedy zejména orgány, jejichž prostřednictvím vytváří svou vůli, popř. ji projevuje navenek. Tyto orgány mohou být kolektivní

**Znaky
právnícké
osoby**

Trvání

Orgány

a v takovém případě také kolektivně jednají a rozhodují, nikoliv – jak by mohlo vyplývat ze znění nového občanského zákoníku – jako jednotliví členové orgánů. Orgány právnické osoby je možno připodobnit k fyzické osobě, která rozhoduje svým rozumem. Orgány jsou rozumem právnické osoby, popř. i její podpisující rukou.

Právnická osoba musí mít ve svém vlastnictví nějaký **majetek**. Známe typy právnických osob, které jsou tvořeny především majetkem (nadace, za právnickou osobu však může být v některých právních řádech považována i konkursní podstata nebo pozůstalost). Entita, která by neměla žádný majetek a ani možnost jej do svého vlastnictví nabýt, by nemohla **odpovídat** za své závazky, nemohla by žádné závazky plnit, dokonce ani smluvní. I proto naše totalitní právo přiznávalo státním podnikům samostatné subjektivní právo (jakkoli uměle vytvořené) správy národního majetku, jehož vlastníkem podnik formálně právně nemohl být.⁵ Konstrukce právnické osoby bez majetku je logicky nemožná. Je-li totiž právní subjektivita způsobilostí k právům a povinnostem, pak nemůže být subjektem povinnosti ten, kdo nemůže vlastnit žádný majetek. Takový neúplný subjekt by mohl mít zdánlivě alespoň práva, ale ani to není pravda. V pojetí současného obč. zák. jsou práva (s výjimkou práv osobnostních) rovněž věcmi. Mít práva tedy znamená vlastnit. Nejenom že by tedy nemohl nabýt vlastnického práva, ale nemohl by být ani subjektem jakékoli pohledávky, nemohl by mít žádné právo z duševního vlastnictví.

Právnická osoba má zpravidla i **osobní substrát**. Osobním substrátem se rozumí **členové této entity** (společníci, členové). Není to situace, kdy uvedené majetkové celky spravuje jedna nebo více osob „zvenčí“. Osobní substrát tudíž mají právnické osoby, které mají sdružovací povahu, jakých je převážná většina. Za osobní substrát zásadně nepovažujeme zaměstnance, kteří mají s touto osobou pouze smluvní vztah, nepovažujeme za něj ani členy orgánů či kapitálově spjaté osoby, přestože nepřímou kontrolou mohou zásadně ovlivňovat chování obchodní korporace. Od koncernové problematiky na tomto místě odhlížíme, přestože právní úprava ji v určitých souvislostech bere v úvahu.

**Majetek
a samo-
statná
odpověd-
nost**

**Osobní
substrát**

⁵ Pozůstatek této konstrukce zůstává i nadále v našem právním řádu v zákoně o státním podniku č. 77/1997 Sb. v současném znění (srov. § 2 odst. 1 cit. zák.), podle nějž státní podnik „hospodaří“ s majetkem státu. Právo „hospodaření“ je chápáno jako zvláštní majetkové právo k majetku, jehož vlastníkem je stát. České právo tak zachovává relikt jakéhosi děleného vlastnictví.

Sociologická a sociálně-psychologická zkoumání potvrzují, že kolektivní entity a zejména právnické osoby nabývají **autonomní existence** vůči vlastním členům a nejsou redukovatelné na součet jednotlivých osob, které tvoří jejich osobní substrát. To platí o to více, že jejich osobní substrát je takřka ve všech případech proměnlivý v čase, zatímco právnická osoba si zachovává svoji identitu. Zdánlivě správný pohled pronikající korporátní slupkou by tak paradoxně vedl ke zkreslujícímu obrazu právnické osoby, protože by zanedbal její reálně existující autonomii.

Shodně jako přírodní vědy v současné době berou na vědomí koherentnost chování mraveniště nebo včelstva zcela odlišnou od chování a motivace jednotlivých mravenců nebo včel, lze uvažovat i o lidské společnosti. Bylo prokázáno, že tito jednotlivci se ve skutečnosti chovají podobně jako neurony v lidském mozku, které rovněž fungují jenom jako koordinovaný celek. Stejně tak bylo prokázáno, že lidský organismus není vytvářen jen jeho buňkami, ale také populací symbiotických bakterií, bez kterých není schopen života. Poznatky přírodních věd jsou relevantní i pro vědy společenské a není možno jejich pokrok nebrat v úvahu.

Konstrukce právnické osoby nám může připomínat konstrukci tzv. **hromadné věci**. I hromadná věc je chápána jako určitý identifikovatelný celek, jehož existence je odlišná od existence jeho jednotlivých prvků. Takovým celkem může být např. knihovna. Přestože jednotlivé knížky ubývají a jiné přibývají, knihovna je stále onou knihovnou, i kdyby se postupně vyměnily všechny knížky. Podobně nahlížíme i obchodní závod, jak bylo výše vysvětleno.

H. Právnická osoba – fikce nebo realita, způsobilost právnické osoby

Pozitivní právo přihlíží k faktickému základu právní osobnosti. Bylo by omylem domnívat se, že právo přiznává osobnost bez jakékoli souvislosti se skutečnou povahou konkrétního organizačního útvaru. Naopak zpravidla klade určité požadavky na jeho vlastnosti, které jsou předpokladem přiznání právní osobnosti (srov. výše o koncesním a registračním principu). Toto propojení právní úpravy s faktickými vlastnostmi entity prostřednictvím úpravy podmínek nabytí právní subjektivity je nutné, má-li být naplněna hlavní funkce právní úpravy, tedy

Autonomní sociální entity a právnické osoby

Ucelenost a autonomie právnické osoby

Přiznání právní osobnosti určité sociální entitě

především ochrana zájmů třetích osob, které přicházejí s právnickou osobou do styku.

Na základě zkušenostního zjištění, že chování právnické osoby je odlišné od chování jednotlivců tvořících její osobní substrát a není na ně redukovatelné (tyto osoby se mimo rámec právnické osoby chovají prokazatelně zcela odlišně), je **přiznání právní osobnosti přesnějším odrazem mimoprávní reality** a umožňuje nejenom lépe její chování ovlivnit, ale také účinněji postihnout, pokud je nezákonné. Je jenom v souladu se sociologicky zjištěnou skutečností, jestliže **bodem přičitatelnosti** vedle fyzických osob jsou i některé stabilnější společenské útvary, jež jsme si zvykli nazývat právními osobami. Ve zvýšené míře to platí pro obchodní korporace, které se chovají organicky uceleně, a navíc provozují obchodní závod, jenž sám o sobě má také značnou míru ucelenosti a samostatnosti chování. Popření těchto skutečností by bylo krátkozrakým neonormativismem rozvíjejícím právě tu část normativní teorie, kterou i pozdější pozitivistická doktrína odvrhla jako překonanou.

Pozitivní právo v moderní společnosti spojuje přiznání právní osobnosti takovýmto kvalifikovaným organizačním útvarům nejenom se soukromoprávní odpovědností, ale také s odpovědností administrativní a trestní. To ovšem znamená, že právnické osobě přiznáváme nejenom způsobilost mít práva a povinnosti, ale také delikttní způsobilost, tedy způsobilost vlastními protiprávními jednáními vyvolat vznik odpovědnosti, „převzít“ na sebe odpovědnostní povinnosti.

V moderní právní doktríně se po řadu desetiletí vedou spory mezi zastánci **fikční teorie právnických osob** a zastánci tzv. **teorie reality právnických osob**. Prvá z nich stojí na stanovisku, že právnická osoba je pouhou **fikcí**, již v reálném životě nic neodpovídá, je pouze normativním výtvorem podle libovůle zákonodárce. Druhá zastává stanovisko, že přiznání právní osobnosti odráží vlastnosti **reálně** existující entity, které mají vlastní autonomní existenci lišící se od jednotlivců, z nichž se skládají (teorie reality právnických osob). Právo jejich osobnost v podstatě jenom uznává.

Za hlavního představitele fikční teorie byl považován Karl von **Savigny**, teorii reality právnických osob představuje zejména **Gierke** a **Jellinek**. V první polovině 20. století se objevují komplexnější teorie syntetizující obě předchozí (zejména organická teorie **Michoudova**).

V současné době se můžeme setkat se stanovisky, že právnická osoba je fikcí, ale tato stanoviska chápou fikční pojetí zásadně rozdílně,

**Teorie
fikce
a reality
právní-
kých osob**

**Prevláda-
jící mínění**

než jak je promítnuto do nového občanského zákoníku. Zřejmě nejpřílehavější charakteristika současného stavu je, že koneckonců **zvítězila jakási prostřední koncepce mezi teorií reality a fikce**. Fikční prvek je spatřován v závislosti právní osobnosti na zákoně, realnost odpovídajícího socioekonomického útvaru ale nikdo nepopírá.⁶

Je třeba rozlišit otázky, které v souvislosti s realitou nebo fikční povahou právnických osob vznikají, přičemž se jejich řešení vzájemně ovlivňuje, což vede ke zmíněné disperzi názorů:

1. Zda právnická osoba existuje jako mimoprávní sociologická reálně fungující jednotka.
2. Zda právnická osoba, pokud je reálně existující mimoprávní jednotkou, nabývá právní osobnosti samotnou svou existencí s tím, že ji právo (soudce) jako takovou uzná, anebo může nabýt právní osobnosti jenom na základě explicitního zákonného ustanovení, popř. od něj odvozené další právní skutečnosti, aniž však má zákonodárce úplnou libovůli, čemu právní osobnost přizná.
3. Jaký je obsah a rozsah právní subjektivity právnické osoby, zda zahrnuje jenom způsobilost být subjektem práv a povinností, anebo zda z ní nutně vyplývá i způsobilost k právním a protiprávním jednáním.
4. Jaký je význam ručení členů, popř. ručení (odpovědnosti) členů orgánů.

Fikční teorie ve své krajní poloze chápe právní osobnost, jak řečeno, jako výraz plně libovůle zákonodárce. Jenom na něm záleží, jakému uskupení přizná právní osobnost.⁷ Z uvedeného východiska ovšem plynou další důsledky, včetně toho, že existence právnické osoby není závislá na vůli jejích členů, takže např. právnická osoba může existovat, i když žádné členy nemá. Podle této teorie je možno za právnickou osobu prohlásit naprosto cokoli a bez jakéhokoli omezení, na druhé straně k přiznání subjektivity je nutný zákonodárný akt.

V rámci snahy o odpověď na kritiku teorie fikce (neodpovídá-li právnické osobě žádný reálný subjekt, znamená to nezbytně, že majetek nemá ani žádného reálného vlastníka) vznikla teorie o právech bez subjektu. Proti té vystupuje rigorózně L. Michoud s tvrzením, že právo bez subjektu

**Související
otázky**

**Právo bez
subjektu**

⁶ Srov. Navez, E.-J. *Le traitement fiscal du transfert de résidence face à la liberté d'établissement des sociétés en droit de l'UE – de Daily Mail à National Grid Indus: évolution, révolution et au-delà*. Cahiers de droit européen, 2011. Str. 614, 631.

⁷ Srov. Michoud, L. *La théorie de la personnalité morale*. Paříž: LGDJ, 1924. Str. 17.

nemůže existovat.⁸ Tento autor ukazuje, že právo je naopak „nevěrné svému poslání“, pokud arbitrárně a uměle odmítne přiznat právní osobnost sdružení, které v myšlení jeho členů má svou vlastní existenci a své vlastní zájmy odlišné od zájmů individuálních. Fiktivní tak není přiznání osobnosti, ale naopak její odmítnutí a prohlášení, že jednotlivci zůstávají spoluvlastníky majetku.⁹ L. Michoud také zdůrazňuje, nakolik stát (zákonodárce) má omezenou moc ve vztahu k takovýmto uskupením, která existují nadále dokonce i v situacích, kdy je stát zakazuje (tamtéž s. 32).

Vidíme tu, nakolik úzce navazuje fikční teorie právnických osob na doktrinnální proudy pozitivisticky odtrhující právo od mimoprávní reality. Fikční teorie se však konstrukcí práv bez subjektu dostává do rozporu i se svými vlastními východisky, tedy se základy pozitivismu i s normativní teorií, které vždy zdůrazňovaly nezbytnost respektování zákonů formální logiky. Právo bez subjektu popírá zákony formální logiky flagrantním způsobem. Je-li právní subjekt bodem přičitatelnosti, pak existence práva, které není k čemu přičíst, je protismyslná.

I když ponecháme stranou výše zmíněné poznatky jiných vědních disciplín, které přesvědčivě potvrzují, že právnické osoby nejsou jenom výsledkem zákonodárcovy kreativity, máme i právní argumenty, které jasně svědčí ve prospěch teorie reality právnických osob. Nelze pominout skutečnost, že **fyzická osoba je zcela stejně „fiktivní“ jako osoba právnická**, protože v obojím případě je přiznání právní subjektivity **důsledkem právní úpravy** (za povšimnutí stojí, že i u fyzických osob je zrod a zánik jejich subjektivity stanovován zákonodárcem do určité míry arbitrárně – tak okamžik vzniku fyzické osoby byl u nás dříve dle vyhl. č. 11/1988 Sb. závislý na porodní váze). Je tak nepochybně složitou otázkou, kterým společenským útvarům bude přiznáno postavení právnické osoby podobně, jako je složitou otázkou, kterým fyzickým osobám může být toto postavení odepřeno. To však nic nemění na skutečnosti, že **právnické osoby jsou reálně existujícími organizačními útvary**. Nijak z toho nevyplývá, že by každý organizační společenský útvar musel být považován za právnickou osobu.

Složitější je odpověď na *druhou uvedenou otázku*, protože vázat přiznání právní osobnosti jenom na určité faktické vlastnosti organizačního uskupení by mohlo vést k právní nejistotě a porušit tak základní

Argumenty ve prospěch reality právnických osob

Uznání nebo přiznání právní osobnosti

⁸ Michoud, op. cit. Str. 23.

⁹ Michoud, op. cit. Str. 28.

právní principy. Proto i zastánci reality právnických osob připouštějí konstitutivní význam státní autorizace upravené zákonem jako předpoklad nabytí právní osobnosti. Určitý vliv státu a zákonodárce na existenci právnické osoby tedy neodporuje teorii reality právnických osob, je dokonce s ní v souladu. Koneckonců i nejradikálnější varianta takové teorie zkoumá *právní postavení* mimoprávně existující entity. Vychází tedy z toho, že taková organizační jednotka nachází svůj odraz v právu a je méně důležité, zda tento odraz spočívá v pouhém uznání např. rozsudkem soudu nebo v uznání na základě registračního principu, tedy povinným zápisem do veřejného rejstříku, popř. dokonce ve státním schválení (platí-li koncesní systém). Ve sféře veřejného práva navíc nutno přiznat větší význam tohoto právního prvku v existenci právnické osoby.

Také třetí otázka o *obsahu a rozsahu právní subjektivity* právnických osob byla v odborné literatuře mnoha zemí široce zkoumána. Jednak jde o to, která práva a povinnosti může právnická osoba nabývat, tedy zejména o otázku generální nebo speciální právní subjektivity (viz výklad podaný níže), dále o otázku povahy nabývaných oprávnění a povinností (např. právnická osoba nemůže vstupovat v manželství) a rovněž o otázku její svéprávnosti, tedy způsobilosti k právním a protiprávním jednáním. Těto problematice bude věnován zvláštní výklad níže.

Čtvrtá výše uvedená otázka se týká významu *osobního ručení členů*, resp. jeho absence či omezení, pro konstrukci právnické osoby. Ve vývoji právní osobnosti organizovaných společenských útvarů můžeme pozorovat velmi zřetelnou souvislost **omezování majetkového sepětí** mezi členy (společníky) a vzniklou entitou a postupně **narůstající autonomií této entity**. Přitom různé varianty uspořádání existují paralelně, vývoj neprobíhá tak, že by určitá forma zanikla a byla nahrazena novou, ale tak, že se zakladatelům v každém okamžiku nabízí celá škála různých uspořádání, mezi nimiž mohou volit.

Tam, kde buď vůbec nejde o právnickou osobu, nebo jde o takovou její formu, kde společníci hrají rozhodující roli, entita buď vůbec neodpovídá za závazky, nebo odpovídá jenom *vedle společníků*. To je např. partnership bez právní subjektivity či nám známá societa a vedle ní veřejná obchodní společnost. Konstrukce společníků, kteří jenom ručí, je méně obvyklá. Ve společnosti s ručením omezeným již společníci ustupují více nebo méně do pozadí, za závazky odpovídá především společnost, společníci jsou zavázáni jenom jako ručitelé a ještě k tomu

**Rozsah
a obsah
právní
subjektivity
právnických osob**

**Ručení
členů**

omezeně.¹⁰ V akciové společnosti už osobnost společníků ustupuje do pozadí docela, odpovídají jenom svým vkladem v tom smyslu, že na nákup akcie (účasti) použijí určité prostředky, jež mohou v případě neúspěchu společnosti ztratit, ale vůči věřitelům už stojí jenom jediný dlužník, jímž je společnost. Právě tato konstrukce zcela emancipované právnické osoby zvítězila v **rozsudku Salomon**,¹¹ který měl pro anglické právo přelomový význam v uznání právní osobnosti obchodních korporací. Doplňuje se manažerským řízením, které znamená zcela specifické vymezení role společníků pro fungování závodu. Přeměna akcie v investiční nástroj znamená průlom i pro právo obchodních korporací. V angloamerické doktríně můžeme v návaznosti na to někdy dokonce pozorovat obrácení perspektivy, akcionáři tu již nejsou chápáni jako preexistující *zakladatelé*, ale jen jako jedna skupina poskytovatelů zdrojů, tj. věřitelů v ekonomickém smyslu slova: jako by tu korporace byla dříve než oni.

S problémem obsahu a rozsahu právní subjektivity úzce souvisí i otázka svéprávnosti právnických osob, není s ní však totožná, protože se jedná více o **mechanismus výkonu právní osobnosti** než o problém jejího rozsahu a obsahu. Je možno pohlížet na svéprávnost jako na **aktivní stránku právní subjektivity**. Vlastní právní subjektivita je pasivní v tom smyslu, že je jenom způsobilostí být subjektem práv a povinností, zatímco svéprávnost je způsobilostí na sebe práva a povinnosti vlastním právním jednáním brát. Podobně je delikttní způsobilost schopností v důsledku vlastního protiprávního jednání se stát subjektem právní odpovědnosti.

Zdá se, že náš nový občanský zákoník v tomto směru nerozlišuje dost přesně. Fyzická osoba může zpravidla (kromě případů, kdy je zdravotně handicapovaná) projevovat svou vůli v právních jednáních přímo. Vedle toho jí právo umožňuje, aby se za podmínek zákonem stanovených nechala zastoupit. Dosud u nás obdobně právnické osoby jednaly **přímo** prostřednictvím svých orgánů. Právnické osoby mohly

Svéprávnost právnických osob

¹⁰ Při studiu předválečné literatury je třeba vzít na vědomí tehdejší českou právnickou terminologii, která pro ručení v dnešním smyslu (jako zajištění) užívala název „rukojemství“, zatímco název „ručení“ odpovídal dnešní odpovědnosti nebo závazanosti.

¹¹ *Salomon vs. A. Salomon & Co. Ltd.* [1897] AC 22,47; viz také Grantham, R., Rickett, Ch. *The Bootmaker's Legacy to Company Law Doctrine in Corporate Personality in the 20th Century*. Oxford: Hart Publishing, 1998, str. 14; rovněž dostupné na w.w.w.: <http://en.wikipedia.org/wiki/Salomon_v_A_Salomon_%26_Co_Ltd>.

pochoptitelně jednat i prostřednictvím zástupců. Tato konstrukce byla přijata po válce a souvisela s kritikou nesvéprávných právnických osob, která byla vyjadřována již před válkou.

Nová kodifikace (zákon č. 89/2012 Sb.) v tomto směru přinesla zásadní změnu. Vrátila se k předválečné konstrukci. Podle té byly právnické osoby vždy zastoupeny a svou vlastní způsobilost k právním jednáním neměly. Proto také tehdejší právo nemluvilo o „statutárním orgánu“, ale o „statutárním zástupci“. Praktická mluva zachovala termín „statutární zástupce“ až do konce totalitního období bez ohledu na odlišnou právní úpravu a bez vědomé spojitosti s nějakou právní konstrukcí. Až do roku 1989 byly rozlišovány statutární a tzv. jiné než statutární orgány. Rozdíl mezi nimi byl v rozsahu jednatelelského oprávnění. Statutární orgán mohl jednat ve všech věcech právnické osoby, jiný orgán jenom v rozsahu svých úkolů. Po roce 1989 bylo pojetí orgánů právnických osob zúženo, kategorie tzv. jiných než statutárních orgánů byla opuštěna, ale pojetí statutárního orgánu bylo zachováno v nezměněné podobě. Obč. zák. od roku 2014 sice zachoval termín „statutární orgán“, ale jeho pojetí zásadně změnil, považuje jej za zástupce právnické osoby, právnické osobě svéprávnost odepřel.

V tomto kontextu však nutno dodat, že praktické právo ve vyspělých evropských zemích je v současné době mnohem méně scholastické než právo české. Přestože se užívá terminologie zastoupení pro jednání orgánů právnických osob, nikdo se nezabývá otázkou, zda skutečně jsou zastoupené právnické osoby chápány jako nesvéprávné či nikoli.

Teze o nesvéprávnosti právnických osob je problematická i z toho důvodu, že bychom zastoupení prostřednictvím orgánů museli konstruovat jako zastoupení zákonné, přičemž zástupce obecně musí být právním subjektem odlišným od subjektu zastoupeného. Kolegiální orgány právnické osoby však nejsou právními subjekty (dovedeno do důsledků – pokud by byly právnickými osobami, jimiž však bez jakýchkoli pochybností nejsou a býti nemohou, pak by také neměly způsobilost k jednání a musely by být zastoupeny). Jediným východiskem by tak bylo zastoupení fyzickými osobami (monokratickými orgány). Autor osnovy si zřejmě problém uvědomil, jak již bylo řečeno, když formuloval § 151 odst. 1 tak, že „zákon stanoví, popř. zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu *členové* orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli“. Podobně v § 164 odst. 1 je řečeno: „*Člen* statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu

ve všech jejích záležitostech.“ To by však mohlo znamenat, že podle obč. zák. orgány právnické osoby nerozhodují a nezastupují, rozhodují a zastupují jenom **členové orgánů**. Zákon by tak popřel nejenom svéprávnost právnických osob, ale také způsobilost orgánů jako vnitřních článků struktury právnické osoby rozhodovat a jednat.

Většina orgánů obchodních korporací jsou však orgány kolektivní. Doplňme, že podle nové právní úpravy mohou být členy orgánů i právnické osoby (za něž vystupují jimi určené osoby fyzické). V těchto případech se konstrukce založená jenom na zastoupení stává ještě komplikovanější. **Popření samostatné role orgánů** odporuje vnitřní struktuře a mechanismu fungování právnických osob. Úlohu orgánů není možno redukovat na jejich členy.

Absence způsobilosti k právním jednáním také a především neodpovídá přiznání **delikttní způsobilosti právnickým osobám**. V českém právu však delikttní způsobilost mají – odpovídají za škodu, nesou administrativní a rovněž trestní odpovědnost. Přestože protiprávního jednání se dopouštějí konkrétní fyzické osoby, odpovědnost je přičítána právnické osobě, protiprávního jednání se tedy z hlediska odpovědnosti dopouští právnická osoba. Redukce odpovědnosti na odpovědnost fyzických osob by vedla mnohdy k neodpovědnosti. Jednak se často nepodaří identifikovat konkrétní fyzické osoby, jednak se osobní substrát často mění. Také v trestněprávní doktríně se u nás setkáváme s nepochopením vztahu odpovědnosti právnických a fyzických osob a se snahami odpovědnost právnických osob převést na odpovědnost osob fyzických.

**Delikttní
způsobilost
právníc-
kých osob**

I. Rozsah a obsah právní subjektivity právnických osob

Ve vývoji moderního práva především pozorujeme **posun od speciální ke generální způsobilosti** právnických osob. Je to spojeno s prohlubováním ochranné funkce práva. Generální způsobilostí rozumíme takovou konstrukci, kde právnická osoba má zásadně plný rozsah právní subjektivity. Specialita právní subjektivity znamená, že právnická osoba může vstupovat do právních vztahů jenom v rozsahu zákonem nebo jiným aktem vymezeném. Za tímto rámcem nemá právní subjektivitu, což s sebou nese následek nicotnosti jednání, jimiž by překročila uvedený rámec.

**Generální
a speciální
právní
subjekti-
vita**

Specialita právní subjektivity není vlastní jenom totalitním systé-
mům, ale objevuje se u některých zvláštních druhů právnických osob
i v současných demokratických právních řádech. **Specialitu** právní
subjektivity musíme jednoznačně **odlišovat od mezí dovolené čin-
nosti**. Ty jsou stanoveny veřejnoprávními předpisy o podmínkách pod-
nikání, např. koncesí nebo živnostenským oprávněním apod. Jestliže
je obchodní korporace překročí, nebude její právní jednání nicotné, ale
dopustí se veřejnoprávního deliktu. Takové jednání nebude zpravidla
z důvodu ochrany třetích osob ani neplatné. V dosavadní úpravě to
stanovil § 3a odst. 1 obch. zák., který byl inspirací pro současný § 5
odst. 2 obč. zák.

V občanském zákoníku nyní účinném (č. 89/2012 Sb.) je rozho-
dujícím ustanovením pro určení rozsahu právní subjektivity právnic-
kých osob § 20. Jeho druhá věta říká, že „právnická osoba může bez
zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují
s její právní povahou“. To je vymezení generality právní subjektivity
obdobné, jaké nalézáme i v jiných moderních občanských zákonících.
Neznamená to ovšem, že by zákon nemohl právní subjektivitu určitých
typů právnických osob omezit.

Tak např. občanský zákoník upravil také bytové spoluvlastnictví
a v té souvislosti již zmíněné společenství vlastníků jako právnickou
osobu, která je „při naplňování svého účelu... způsobilá nabývat práva
a zavazovat se k povinnosti“ (§ 1194). Majetek může nabývat a naklá-
dat jím jenom za účelem správy domu (§ 1195 odst. 1). Druhý odstavec
posledně citovaného ustanovení dokonce říká, že „k právnímu jednání,
kterým společenství zajistí dluh jiné osoby, se nepřihlíží“. Cílem tu bylo
říci, že takové právní jednání je nicotné, což však samo o sobě vyplývá
z omezení rozsahu právní subjektivity. Zákaz podnikání vyslovený
v poslední větě § 1194 odst. 1 však již povahu omezení právní subjek-
tivity nemá, ale je pouhým zákazem podnikání veřejnoprávní povahy.
Ten může vést jenom ke kvalifikaci jednání jako protiprávního. Vzhle-
dem k překrytí obou vět § 1194 odst. 1 však musíme dospět k závěru, že
společenství v jiných oblastech než souvisejících s naplňováním jejich
účelu nemá právní subjektivitu a případná jednání jsou v tomto směru
nicotná, protože byla učiněna entitou bez právní subjektivity.

Obsah právní subjektivity právnických osob je v demokratických
právních řádech zpravidla upravován tak, že je obdobný jako právní
způsobilost osob fyzických s výjimkou vztahů, do nichž právnická

Specialita
právní
subjekti-
vity

Generalita
právní
subjekti-
vity

Obsah
právní
subjekti-
vity

osoba nemůže vstupovat s ohledem na svou povahu. (Totéž platí i naopak: tak jako se právnická osoba nemůže oženit, tak zase fyzická osoba nemůže fúzovat.) Přesnější vymezení je obtížné, na druhé straně plná shoda s fyzickými osobami je také nemožná, protože jde o subjekty, které se fakticky svou povahou odlišují, což musí právo reflektovat.

§ 2 Korporace a societa

A. Pojem korporace v našem právním vývoji

Termín **korporace**, jak jej dnes užíváme, má specifický význam. Jedná se o návrat k předválečné terminologii, jež uskutečnila rekodifikace z roku 2012.

V předválečném období mělo rozlišení society (k tomuto pojmu viz dále) a korporace základní důležitost. Souviselo to mj. i s tím, že veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti byly považovány za society, a nikoli za právnické osoby (korporace). Nutno však dodat, že jim zákon přiznával prakticky všechny atributy právnických osob, což v doktríně vyvolávalo diskuse, nakolik jsou osobní obchodní společnosti opravdu jenom societami.

Při přípravě osnovy nového obchodního zákoníku v roce 1937 (zákoník však nikdy schválen) bylo v této souvislosti řečeno: „K otázce sporné v právní nauce, zda jest veřejné obchodní společnosti přiznati povahu právnické osoby čili nic, zaujímá osnova rozhodně kladné stanovisko, vyjadřujíc je tím, že ustanovuje v § 136 (a také v § 147), že veřejná obchodní společnost je schopna nabývatí práv, se zavazovati, před soudem žalovati a býti žalována „jako taková“...“¹² Dodejme však, že čl. 111 všeobecného obchodního zákoníku obsahoval velmi podobnou formulaci: „Obchodní společnost může pod firmou svou práv nabývatí a závazky podnikati, práva vlastnického a jiných práv věcných na pozemcích nabývatí, před soudem žalovati a žalována býti.“ Připravovaná nová úprava však byla jednoznačnější, protože již rubrika nad § 136 zněla „právnická osobnost“. Na druhé straně

**Pojem
korporace
před
válkou**

¹² Osnova obchodního zákona, kniha první Obchodnictvo, kniha druhá Společnosti. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1937. Str. 177.

v § 148 zachovávala konstrukci všeobecného obchodního zákoníku (čl. 112), když jasně říkala, že „za závazky společnosti odpovídají věřitelům všichni společníci každý celým svým jměním a rukou společnou a nerozdílnou spolu a se společností“. Tato formulace jasně ukazuje, že závazek společníků nebyl chápán jako pouhé ručení v jeho dnešním významu (akcesorický zajišťovací závazek), ale jako skutečný společný závazek společníka se společností a ostatními společníky. Důvodová zpráva to potvrzuje na s. 181–182. Takové řešení přibližuje společnost ještě k societě, jestliže za pojmový znak právnické osoby (korporace) budeme považovat také její způsobilost samostatně odpovídat za své závazky.

V období **totalitního práva** byly oba termíny (*societa* i korporace) opuštěny. Obecný občanský i obchodní zákoník byly zrušeny občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb. Zůstal pojem právnické osoby (nadace ani jiné subjekty tohoto druhu v té době neexistovaly), který však byl ve značné míře vytlačen termínem *organizace*. Ty byly socialistické nebo nesocialistické. Socialistické organizace byly státní, družstevní, společenské a jiné. Nesocialistickými organizacemi byly např. církve. Všechny organizace měly přiznány speciální právní subjektivitu. Tento stav trval až do pádu totalitního režimu na konci roku 1989. Samotný název „organizace“ není třeba přehnaně ideologizovat. Setkáváme se s ním i v právu západních zemí, zejména v právu německém. Musíme si uvědomit, že naše právo období 1950–1989 nebylo ovlivněno jenom právem tehdejšího Sovětského svazu, ale (více skrytě) také německým právním myšlením.

Po roce 1989 upravil obchodní zákoník č. 513/1991 Sb. (po krátkém přechodném období účinnosti nové době narychlo přizpůsobeného hospodářského zákoníku) obchodní společnosti a družstva, v novelizovaném občanském zákoníku byla obsažena velmi skromná obecná úprava právnických osob v § 18 až § 21. Některé druhy právnických osob byly upraveny ve zvláštních zákonech (politické strany, občanská sdružení, církve, obce, územní celky, obecně prospěšné společnosti apod.), některé dokonce přímo v občanském zákoníku (velmi problematické sdružení právnických osob). Název korporace nebyl používán. Po prvních praktických zkušenostech a v souladu s nezbytností harmonizovat české právo s evropskými směnicemi byla provedena rozsáhlá novela úpravy obchodních společností v obchodním zákoníku v roce 2000. Zatím posledním krokem ve vývoji je přijetí zákona o obchodních

Stav
úpravy
před
rokem
1989

Změny po
roce 1989

korporacích č. 90/2012 Sb. v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. a se zrušením obchodního zákoníku.

Korporací se podle předválečné terminologie a rovněž podle současného terminologického úzu rozumí jenom ta sdružovací forma, která je spojena s přiznáním právní osobnosti. **Korporace je tudíž vždy právnickou osobou a je vždy tvořena sdružením osob.** Konstrukčně se korporace jako sdružení osob liší od těch právnických osob, které jsou vyčleněným majetkem, jako jsou nadace nebo konkursní podstata, hereditas iacens (ležící pozůstalost).

Korporace je právnickou osobou

B. Korporace v platném právu

V novém **občanském zákoníku** jsou korporace obecně **upraveny** v dílu 3 druhé hlavy (Osoby) obecné části nazvaném „Právnické osoby“. Ustanovení o korporacích je obsahem druhého oddílu zmíněného třetího dílu.

Nový občanský zákoník

Jediným zákonným vymezením je § 210, podle něž je korporace vytvářena „**společenstvím osob**“. Tento její osobní základ ji odlišuje od **fundací** (oddíl 3) definovaných jako **právnické osoby „vytvořené majetkem vyčleněným k určitému účelu“**. Korporace jsou tedy právnickými osobami sdružujícími osoby, fundacemi je majetek vyčleněný k určitému účelu, jemuž je přiznána zákonem právní osobnost.

Korporace nemusí být jenom soukromoprávní, mohou být veřejnoprávní, ať už na nejvyšší úrovni stát, nebo vyšší územní celky či obce, ale také profesní komory apod. Korporacemi jsou i odbory nebo politické strany, církve a náboženské společnosti a samozřejmě a především spolky (dříve občanská sdružení). Jsou to nejenom svazy osob vzniklé z rozhodnutí jejich členů, ale i svazy vzniklé bez takového rozhodnutí. Samotný znak spočívající ve sdružení osob není dostatečný ke kvalifikaci korporace. Nutno doplnit zcela obecný pojmový znak podle § 20 obč. zák., podle jehož prvního odstavce „Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.“

Korporací je proto jenom to sdružení osob, které je **organizovaným** útvarem (rozumíme tím relativně stabilní organizací) a o němž **zákon** výslovně stanoví nebo lze ze zákona vyvodit, že **má právní osobnost**. Na rozdíl od obchodních korporací, o nichž bude podrobný výklad

podán dále, plyne z podané charakteristiky, že korporace obecně sice je vždy sdružením osob, nemusí však mít nutně smluvní základ (nemluvíme-li o společenské smlouvě ve filozofickém smyslu).

Přestože úprava spolků (tj. zájmových, neziskových sdružení osob, jež jsou upravena v občanském zákoníku) je koncipována do jisté míry jako obecná úprava korporací (srov. např. § 1221 obč. zák.), zákon o obchodních korporacích postavil takové aplikaci hráz v § 3 odst. 1, když stanovil, že ustanovení o spolcích se použijí na obchodní korporace jenom v případě, že tak zákon o obchodních korporacích stanoví výslovně. Právní režim obchodních korporací tak je vymezen jasně jako omezený na obecnou úpravu právnických osob a korporací ve vztahu subsidiarity k zákonu o obchodních korporacích prakticky s vyloučením ustanovení o spolcích. Odkazů na ustanovení o spolcích je v z. o. k. totiž jenom osm (§§ 45, 151, 191, 193, 428, 430, 663, 702).

Setkáváme se dokonce i s dvoustupňovou subsidiaritou právního režimu obchodních korporací, jestliže další zvláštní zákon upraví speciální druh subjektu pro podnikání v určitém regulovaném oboru, jako je např. kolektivní investování. Tak zákon o investičních společnostech a investičních fondech (zákon č. 240/2013 Sb.) upravil pro český právní řád nově společnost s proměnným kapitálem a v § 157 o ní říká: „Pro akciovou společnost s proměnným základním kapitálem se nepoužijí ustanovení zákona upravujícího právní poměry obchodních společností a družstev, jež se týkají jmenovité hodnoty, a ustanovení o upisování a nabývání vlastních akcií, o finanční asistenci, o emisním kurzu a emisním ážiu a o vydávání opčních listů.“ To znamená, že tyto společnosti podléhají zákonu o obchodních korporacích kromě výslovně vyloučených ustanovení, subsidiárně i novému občanskému zákoníku, ale na prvním místě zákonu o investičních společnostech.

Pro obchodní korporace mohou tedy být použita **obecná ustanovení** o právnických osobách (§ 118 až § 209), pokud zákon o obchodních korporacích neobsahuje zvláštní úpravu, a za stejné podmínky i obecná ustanovení o **korporacích** (§ 210 až § 213).

Zákon o obchodních korporacích upravuje poměrně často explicitně návaznost na obecnou úpravu v obč. zák. slůvkem „**také**“. To vyjadřuje, že zvláštní úprava nenahrazuje obecné ustanovení, ale jenom je *doplňuje* o další požadavky (srov. např. § 92 odst. 1, § 93, § 94 odst. 1, § 98 z. o. k.).

Obchodní korporace a spolky

Stupňovitá subsidiarita právního režimu korporací

Použití dalších ustanovení nového občanského zákoníku na obchodní korporace

Tak např. § 129 obč. zák. do rámce obecné úpravy právnických osob zařadil ustanovení o jejich neplatnosti a jednotlivé případy vypočítává v písm. a) až d). Zákon o obchodních korporacích v § 92 odst. 1 říká: „Po vzniku obchodní korporace ji soud také prohlásí... za neplatnou, jestliže...“ a doplňuje tu k důvodům uvedeným v obč. zák. ještě tři další důvody pod písmeny a) až c).

Přesná představa o režimu konkrétní obchodní korporace tak vyplývá z poměrně složitého kontextu. Museli bychom totiž ještě doplnit vztah obecných ustanovení v z. o. k. a ustanovení o jednotlivých formách korporací, jak to vyplývá z dalšího výkladu.

C. Societa v našem právním vývoji

Termín societa je vyhrazen sdružovací formě (společnosti) bez právní subjektivity, **societa je pouhou smlouvou**, i když slovo „pouhou“ nevyjadřuje v tomto případě její menší význam, jenom absenci právní osobnosti. Ani nový občanský zákoník však termín „societa“ v zákonném textu nikde nepoužívá, a nepoužívá jej dokonce ani důvodová zpráva; namísto toho se příslušný smluvní typ nazývá prostě *společnost*. K pojmu korporace je však societa nezbytným doplňkovým pojmem. Societní formu má **tichá společnost** nebo **konsorcium (případná společnost)**. V obchodním životě mají i bezsubjektní formy sdružování značný význam, proto obchodní zákoníky tradičně upravují tichou společnost vedle společnosti případné.

Obecný občanský zákoník (1811) upravil obecnou společnost jako smlouvu o společenství statků v § 1175–1216. Byla charakterizována jako společnost „na společný výdělek“, měla být tedy zřizována především k provozování obchodů, což bylo důsledkem toho, že v době přijetí o. o. z. ještě neexistoval všeobecný obchodní zákoník (který je až z roku 1863). O. o. z. předpokládal i možnost uzavřít smlouvu o společenství veškerého jmění přítomného, ale popř. i budoucího. To ukazuje na historicky poměrně staré formy sdružování. Vzhledem k absenci právní osobnosti se spojené majetky stávaly spoluvlastnictvím, a je proto přirozené, že na společnost bylo třeba použít i úpravu spoluvlastnictví (§ 825 an.). Úprava smlouvy měla vůči spoluvlastnictví povahu úpravy zvláštní.

Všeobecný obchodní zákoník (1863) upravil tichou a případnou společnost ve zvláštní knize umístěné za knihou o obchodních

**Pojem
society**

**Obecný
občanský
a obchodní
zákoník**

společnostech a před knihou o obchodech. Toto systematické uspořádání ukazuje, jaké místo bylo societám přiznáváno. V současné době německý obchodní zákoník upravuje tichou společnost dokonce ve stejné knize jako obchodní společnosti (v druhé knize), zatímco třetí kniha je dnes věnována účetnictví. Stejně je tomu i v rakouském znění novelizovaného obchodního zákoníku (Unternehmensgesetzbuch).

I v našem poválečném právu byla societa jako tzv. **sdužení** bez právní subjektivity v jisté míře zachována. Upravoval ji občanský zákoník č. 141/1950 Sb. (§ 489 až § 500), nikoli však již občanský zákoník č. 40/1964 Sb., do něhož byla smlouva navracena až od roku 1992, tedy po zhroutilí totalitního režimu. Občanský zákoník z roku 1950 upravoval ve zřejmé návaznosti na o. o. z. sdužení k dosažení společného „hospodářského účelu“.

Smlouvu o sdužení zachoval v právním řádu zákoník mezinárodního obchodu (č. 101/1963 Sb., § 625 an.) rovněž charakterizovanou cílem dosažení „hospodářského účelu“.

Od roku 1970 obsahoval úpravu smlouvy o sdužení i hospodářský zákoník (zákon č. 109/1964 Sb. v § 360a). Po roce 1989 se úprava society stala součástí **obchodního zákoníku**, i když jenom jako tzv. tiché společenství (§ 673 an.), a obecně byla upravena zásadně novelizovaným **občanským zákoníkem** (č. 40/1964 Sb.) jako smlouva o sdužení (§ 829 an.).

**Právo
mezi lety
1945 až
1989**

D. Societa v našem platném právu

Základem návratu k předválečné terminologii se stal až **nový občanský zákoník** č. 89/2012 Sb. a zákon o obchodních korporacích č. 90/2012 Sb. Societa s ohledem na nové systematické řešení soukromého práva není v zákoně o obchodních korporacích upravena (protože není korporací ani obchodní korporací), je třeba ji hledat v občanském zákoníku v rámci úpravy jednotlivých smluvních typů. Najdeme ji pod rubrikou „**Společnost**“ v § 2716 až § 2746. **Tichá společnost** je upravena v § 2747 až § 2755 obč. zák.

Ohledně úpravy vzájemných práv a povinností odkazuje úprava společnosti (tak jak tomu bývá i v jiných civilních kodexech) na úpravu **spoluvlastnictví** (odkaz je obsažen v § 2721 obč. zák.). Spoluvlastnictví je upraveno v § 1115 an., ve vazbě na společnost však budou

mít význam zejména ustanovení o správě společné věci (§ 1126 an.) obč. zák.

Societa má mimořádně široké možnosti využití. Její výhodou je, že nepodléhá striktní regulaci právnických osob, přestože může prakticky fungovat velmi podobným způsobem. Pro třetí osoby neznamena vážnější ohrožení s ohledem na neomezenou a solidární odpovědnost členů sdružení. Nevýhodou může být, že ji nelze přímo žalovat, je třeba žalovat její členy, kteří se však mohou pod societou skrývat, protože ta nemá žádné registrační ani jiné podobné povinnosti.

E. Kolísání mezi societou a korporací, variabilita právnických osob

České právo vymezuje jasnou hranici mezi obchodními korporacemi a societou především v podobě přiznání nebo odepření právní osobnosti. Stejně tvrzení však neplatí pro všechny právní řády. I u nás v období první republiky bylo veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti odpíráno postavení právnické osoby, obě formy měly tedy societní charakter, avšak současně jim byly přiznány atributy právnické osoby (možnost jednat pod vlastní firmou, být vlastníkem majetku, žalovat a být žalována). Koneckonců i z hlediska historického původu je velmi malá vzdálenost mezi komanditní a tichou společností. Do současné doby v některých úpravách obchodních společností nenalezneme úpravu veřejné obchodní společnosti (Holandsko), pokud se jedná jenom o úpravy společností majících právní osobnost (2. kniha nizozemského občanského zákoníku o právnických osobách osobní obchodní společnosti z toho důvodu neupravuje stejně, jako náš zákon o obchodních korporacích neupravuje society, tichou a případnou společnost). Nutno přiznat, že odepření právní osobnosti veřejné obchodní společnosti není zcela bezdůvodné.

Veřejná obchodní společnost je totiž skutečně **přechodnou formou od smlouvy k právnické osobě**. Má silné rysy smluvního vztahu – ve společnosti mají společníci plnou odpovědnost za společenské podnikání, dokonce ve většině úprav nejde o ručení, jak je známe v naší současné terminologii, jako prostředek zajištění, ale o skutečný společný solidární závazek společníka se společností. Společenská forma společníky této odpovědnosti nijak nezbavuje ani ji neoslabuje, nemohou se

**Variabilita
postavení
osobních
společností**

za právnickou osobou skrýt.¹³ Z toho vyplývá, že zpravidla společníci veřejné obchodní společnosti mají postavení obchodníků (podnikatelů), často je (byla) stanovena i povinnost osobní firmy, která tak ukazuje na společníky stojící za společností (např. čl. 2292 italského Codice civile). Hlasování podle hlav a zásadní požadavek jednomyslnosti také odpovídá smluvnímu režimu. Orgány společnosti jsou společníci.

Nejvýznamnějším rysem smluvního vztahu oproti korporaci však je, že smlouva působí zásadně *jenom mezi stranami* a nemá žádnou relevanci vůči třetím osobám. Okamžikem přiznání právní osobnosti však smlouva překročí tuto mez a začne působit i vůči třetím osobám, které s ní mohou vstupovat do smluvních vztahů.

Při uzavírání mnohostranné smlouvy vyplývá z obecného smluvního práva, že zásadně žádná ze stran nemá silnější hlas. To je důsledkem smluvního principu rovnosti stran. **Většinové rozhodování** se objevuje až v kapitálových společnostech a je také **projevem odklonu od smluvního principu** k principu *institucionálnímu*.

K popsání těchto rozdílů však musíme nezbytně vstoupit na mezioborovou půdu, která činí náš slovník velmi nejistým. Sociologie a ekonomie používá termín „instituce“ obvykle v odlišném smyslu – nejčastěji pro soubor pravidel nebo činností, vztahů.¹⁴ Setkáme se ale i s jinými vymezeními, podle nichž jde o sdružení vybavené statutárními pravidly, která jsou úspěšně aplikována ve vymezené zóně činnosti na všechny, kdo jednají definovatelným způsobem podle určených kritérií (M. Weber). Podobné pojetí nalézáme i u M. Hariou nebo F. Hayeka. Tento význam není v právu neznámý, ale pro označení organizované entity vhodný není. Ve zmíněných vědních oborech se blíže dostáváme pojmem „organizace“ (T. Parsons), popř. byrokratická organizace (M. Weber, M. Foucault).¹⁵ Ani jedno pojetí však neodpovídá přesně tomu, co máme na mysli v této učebnici. Musíme se proto uchýlit k vlastnímu vymezení právě pro naše účely.

Instituci zde chápeme jako relativně stabilní organizační formu společenské skupiny hierarchicky konstruovanou, demokratickou nebo nedemokratickou, fungující přinejmenším zčásti na byrokratických principech na základě vnitřních pravidel více nebo méně fixovaných.

**Smlouva
a instituce**

¹³ Osnova obchodního zákona, kniha první Obchodnictvo, kniha druhá Společnosti. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1937. Str. 177.

¹⁴ Klusoň, V. *Institute a odpovědnost*. Praha: Karolinum, 2004. Str. 236.

¹⁵ Giddens, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. Str. 288 an.

Nemusí být nutně veřejnoprávní. Příkladem takové entity může být státní podnik nebo orgán veřejné správy. Vymezuje ji jako **protipól smlouvy**, což nemusí nutně znamenat absenci smluvního základu. Znamená to však, že tato entita se od smlouvy, pokud tu někdy nějaká byla, **emancipovala v autonomní organismus**, který ve svém fungování a správě převážil nad jeho členy. Může vzniknout mocenským aktem nebo jednostranným jednáním, nebo dokonce smlouvou.

V moderní sociologii se setkáváme s tzv. systémovou teorií, která ukazuje, že „spíše než sociální jedinci rozhodují o povaze a průběhu jednání systémy“.¹⁶ Rozvinutí teorie autopoietických systémů jako samoregulujících se autonomních systémů a subsystémů v mnohém determinujících chování jednotlivce ukazuje směrem, který na těchto stránkách naznačujeme ve vztahu fyzické a právnické osoby.

Je zřejmé, že právnickou osobu nelze redukovat na jednotlivce tvořící její osobní substrát, aniž vezmeme v úvahu vlastní chování této entity, které se sice nepochybně vytváří v interakci jednotlivců, avšak stává se fenoménem nové kvality od jednání jednotlivců odlišným. Není pochyb o tom, že skupiny, které jsou předmětem zkoumání sociologie, nejsou všechny právnickými osobami. To však na tom nic nemění, právnické osoby jako podmnožina sociálních skupin mají navíc určité vlastnosti, o nichž byla zmínka, mezi nimiž jsou obchodní korporace ještě užší podmnožinou, mají vlastnosti lidské skupiny relativně pevné, stabilní a autonomní. Není ani pochyb o tom, že chování obchodních korporací je popsatelné a analyzovatelné a není totožné s chováním konkrétního jedince. Právě naopak society a korporace vykazují mnohdy společné rysy a přechod od smlouvy k pevnější a stabilnější struktuře korporace ovlivňuje míru autonomie chování oproti jednotlivcům, kteří na toto chování působí.

V organizaci lidské společnosti se setkáváme s řadou smíšených typů právnických osob, a to je právě otázka, jež nás zajímá na tomto místě. Principy fungování instituce mohou být postaveny *proti* principům smluvním. Postavení společníků při spravování záležitostí veřejné obchodní společnosti odpovídá smluvní konstrukci, protože společnost zásadně nemá žádné skutečné orgány, ale rozhodují a jednají za ni její společníci. Ve smlouvě se udržuje poměrně silná autonomie a oddělitelnost smluvních stran a subjektů smlouvu uzavírajících. Čím je však

**Systémové
teorie
v sociologii**

**Chování
právnické
osoby
a jednot-
livce**

¹⁶ Mucha, I. *Sociologie – základní texty*. Praha: Aleš Čeněk, 2007. 3. vyd. Str. 67.

smlouva dlouhodobější a zakládá méně efemérní organizační strukturu, tím více se tato struktura osamostatňuje proti jednotlivým subjektům. Přestože vývoj osobních společností směřuje k určitému uvolnění od ryze smluvní konstrukce (např. rozšířením možnosti, aby společnost trvala i po vystoupení společníka nebo po jeho smrti), tato zásadní charakteristika veřejné obchodní společnosti blížíci se societě více méně v různých právních úpravách trvá. Níže bude ukázáno, jak je tomu v naší nové právní úpravě.

S **omezením ručení** v obchodních společnostech dochází zákonitě k jejich postupnému, většímu nebo menšímu **odklonu** od smluvních principů k principům institucionálním. Tak již v komanditní společnosti je tento posun zřetelný, komanditisté mají ve správě společnosti podstatně slabší postavení.

Nepřiznání právní osobnosti veřejné obchodní společnosti je charakteristické pro oblast germánského práva, zatímco frankofonní oblast ji za právnickou osobou považuje. Přiznání většiny atributů právnické osoby veřejné obchodní společnosti v oblasti německého práva však znamená přesah oproti relativitě smlouvy a jasně ukazuje, že v právních pojmech se setkáváme se značnou mírou rozostření i v takto významných otázkách.

Francouzské právo jde v tomto smyslu ještě dále, protože i obecnou společnost upravenou v občanském zákoníku považuje za právnickou osobu. Všechny obchodní společnosti tu jsou právnickými osobami, obecně jsou upraveny i společnosti na variabilní kapitál. Tzv. společnosti civilního práva tak mají v občanském zákoníku základ, který může připomínat naši novou úpravu spolku, ale úprava je obecnější. Na druhé straně tato právní oblast nezná nadace.

Vznik korporace ze society, již byla původně veřejná obchodní společnost, se v tomto úhlu pohledu jeví jako výsledek přibývání prvků právní osobnosti ve smluvní konstrukci, které postupně přineslo formy nové, ve kterých právní osobnost otevřeně převážila nad smlouvou, aniž však smlouvu zcela potlačila. Dokonce ani v ryzích kapitálových společnostech není smluvní prvek zcela potlačen, nestaly se plně byrokratizovanými organizacemi v sociologickém smyslu. Zároveň však již jsou značně vzdáleny od pouhé smlouvy. V tomto směru je významným prvkem *fixní základní kapitál*, který smluvní prvky do značné míry udržuje. Základním kapitálem rozumíme konstrukci, podle níž každý společník přináší společnosti vklad do jejího kapitálu, jehož velikost je určena součtem vkladů společníků. Počet společníků je pevně určen,

**Základní
kapitál**

takže i velikost kapitálu je fixní. Každá změna základního kapitálu (v důsledku přistoupení nového společníka nebo zvětšení či zmenšení vkladů) je podmíněna předchozí změnou společenské smlouvy. To je poměrně náročný formální proces. Oproti tomu připuštění *variability* kapitálu (družstva, kolektivní investování) představuje vzdalování se od smlouvy, protože změny v osobním substrátu velmi usnadňuje.

Nejsilnější institucionální rysy má akciová společnost. Přesto i kapitálové společnosti ve fázi jejich vzniku, přesněji mezi založením (ustavením) a vznikem právnické osoby, jsou jenom smlouvou. Teprve po vzniku právnické osoby (zápisem do obchodního rejstříku) smluvní prvek ustupuje do pozadí a společnost začíná fungovat především jako instituce. Zápisem do rejstříku se také v důsledku principu publicity společnost objevuje třetím osobám, ze smlouvy vázící strany se vylihně entita plně účinná i vůči třetím osobám.

Narůstání institucionálních prvků právní osobnosti vyvolalo nutnost zásahů zákonodárce, který musel donucujícími pravidly **ochránit třetí osoby**, vůči nimž právnická osoba vystupuje jako autonomní entita odlišná od společníků, kteří jsou čím dál víc skryti za touto osobností. Jedná se ovšem o vývoj k novým formám, který neodstraňoval formy více smluvní, ale přinášel *vedle nich* formy nové. Proto je uložena povinnost zápisu do rejstříku, povinnost schvalovat a ověřovat účetní závěrky a ukládat je do veřejně přístupné sbírky listiny atd.

V procesu posouvání se od smluvní k institucionální povaze organizační formy ve smyslu výše vymezeném sehrává významnou úlohu i velikost entity a povaha jejího působení ve společnosti, na trhu. Čím větší je její absolutní i relativní velikost, čím významnější je dopad jejího fungování na okolní prostředí, tím musí být intenzivnější zákonodárná ingerence do jejího fungování, tím výraznější bude oslabování smluvních prvků v jejím fungování. Tak se setkáváme až se subjekty natolik silnými a významnými, že se „nemohou dostat do úpadku“, protože řetězový dopad na další vztahy a osoby by vyvolal celkovou ekonomickou krizi (banky). Takové subjekty jsou podrobovány stále intenzivnějšímu veřejnoprávnímu dohledu a byrokratická pravidla v jejich fungování jsou velmi silná. Zákonodárce však stále více přihlíží i k efektivitě fungování organizační formy, určitou roli tu hraje bezpochyby i tlak ze strany významných společností. To vede k určitým kompromisním řešením, jakým je např. připuštění tzv. squeeze-outu (vytlačení menšinových akcionářů ze společnosti).

**Smlouva
v kapitálo-
vých spo-
lečnostech**

**Funkce
práva
v úpravě
obchod-
ních
korporací**

Další faktickou a ekonomickou vývojovou fází, která zásadně proměnila světovou ekonomiku, ale i celou sociální strukturu vyspělého světa a která přinesla globalizaci, je vznik **skupin společností (koncernů)**. Skupiny společností jsou flexibilními organizačními celky spjatými zpravidla neformálními a nejčastěji majetkovou účastí podloženými vztahy, které vedou k rozsáhlé koordinaci chování jejich členů. Přestože tyto skupiny společností nevytvářejí nový právní subjekt, ba dokonce obvykle nebývají jejich vztahy ani nijak smluvně formalizovány, fungují jako jediná entita, jediný souladný organismus a mohou ochromovat nebo manipulovat působení spontánních tržních mechanismů. Mohou dokonce vyvolávat silný politický vliv, prorůstat s politickými strukturami, ovlivňovat zákonodárství atd. Staví celý mechanismus fungování obchodní korporace do zcela jiné polohy, aniž je tento fenomén dostatečně reflektován doktrínou i právní a politickou praxí. Obchodní společnosti, které jsou začleněny do koncernů, ztrácejí autonomii jednání, podřizují se společné strategii skupiny až k případnému vlastnímu zániku. Na druhé straně skupiny společností poskytují členským společnostem možnosti úspor a hospodářské efektivnosti. Určitými aspekty se zabývá zejména koncernové právo a právo hospodářské soutěže, avšak právní reflexe těchto jevů je do současné doby poměrně velmi slabá (srovnej podrobněji výklad podaný níže).

České právo již **od roku 1990** zákonem č. 103/1990 Sb., který vložil do hospodářského zákoníku mj. § 106c,¹⁷ jednoznačně přiznalo postavení právnické osoby veřejné obchodní společnosti i všem ostatním obchodním společnostem. Stejně řešení vyplynulo i z § 56 odst. 1 obchodního zákoníku (č. 513/1991 Sb.). Tradici neporušuje ani kodifikace soukromého práva z roku 2012 (zákon č. 89/2012 Sb. a č. 90/2012 Sb.).

České
právo po
roce 1989

Musíme si být vědomi toho, že i sdružení bez právní subjektivity, tedy již zmíněná „společnost“ upravená v novém občanském zákoníku, vystupuje mnohdy jednotně vůči třetím osobám. Nic nevylučuje, aby používala společné obchodní jméno. Právně je však v této souvislosti užívána konstrukce zastoupení, tzn. že jednající jedná jménem všech členů společnosti. Třetím osobám se takové jednání může jevit jednotné a mohou dospět k mylnému závěru, že se jedná o právnickou

¹⁷ Citovaný § 106c odst. 1 zákona č. 109/1964 Sb., hospodářského zákoníku, zněl: „Obchodní společnosti jsou právnickými osobami.“

osobu. V tom je důvod, proč právní vývoj vedl k přiznání neúplné subjektivity a poté (nebo paralelně pro jiné formy společností) k přiznání plné právní osobnosti osobním společenstvem, tedy postavení právnických osob.

§ 3 Obchodní korporace obecně a podle platného práva

Výše bylo ukázáno, že pojem obchodní korporace v našem současném právu má základ v novém občanském zákoníku. Byl vysvětlen kontext s obecným pojetím právnické osoby, korporace a society. Dále se zaměříme již jenom na obchodní korporace jako vlastní předmět této učebnice. Budeme se zabývat především jejich charakteristickými rysy. Některé z těchto rysů přísluší všem právnickým osobám – to je právní subjektivita, vlastní majetek, vlastní zájem a za současného stavu úpravy i nesvéprávnost. O těchto rysech byl podán výklad výše. Jiné jsou charakteristické buď pro všechny korporace (jejich asociační povaha, *affectio societatis*), anebo jenom pro obchodní korporace, to je především specifický účel spočívající v podnikání, ziskovém zaměření promítající se do provozování obchodního závodu.

A. Obchodní korporace jako sdružení osob

Obchodní korporace jsou bez výjimky sdruženími osob. V tomto směru ale sdílejí rys, jenž je charakteristický nejenom pro obchodní korporace, ale pro všechny korporace a bylo již výše ukázáno, že korporace představují poměrně širokou škálu právnických osob, mezi něž patří i veřejnoprávní korporace (např. profesní komory, ale také obce, územní celky a stát). Právo některých zemí a rovněž české právo výjimečně připouští i **jednočlenné korporace**, které ovšem **povahu sdružení postrádají**. Pro tyto případy stanoví § 210 obč. zák. v druhém odstavci, že na „právnickou osobu tvořenou jediným členem se hledí jako na korporaci“. Jsou to zcela výjimečné případy, kdy zákonodárce umožnil jednotlivci, aby cestou vytvoření takové korporace vyrovnal své podmínky k podnikání s obchodními společnostmi. Jednočlenné společnosti ale slouží také k účelům vytváření koncernů.

**Korporace
a fundace**

Povaha právnické osoby jako sdružení osob má význam zejména pro odlišení od právnických osob, které představují jenom účelově vyčleněný majetek – nadace, nadační fondy.

Neznamená to ovšem, že bychom v obchodní korporaci nemohli rozlišit osobní a věcný substrát. To vyplývá ze zmíněného pojmového znaku každé právnické osoby, totiž že musí mít vlastní majetek. Pro entitu bez vlastního majetku nemá smysl způsobilost zavazovat se. **Asociační povahou** u obchodních korporací proto rozumíme skutečnost, že jde o právnické osoby, které vznikají na základě a výlučně **z vůle sdružujících se osob** a tyto sdružující se osoby i poté **vládnu právnické osobě** a stanoveným způsobem **rozhodují** o jejím fungování včetně její existence. V případě fundací sice také určité osoby vyčlení majetek pro určitý účel, ale poté dochází k jakési emancipaci (větší nebo menší) tohoto majetkového souboru, osoby jej spravující nemají zpravidla neomezenou možnost rozhodovat o osudu právnické osoby. Jsou vázány právě oním účelovým určením.

Osoby sdružující se v obchodních korporacích mají motivaci (z hlediska smluvního práva můžeme mluvit o kauze), která je jim společná a která je odlišuje od většiny jiných právnických osob: sdružují se v korporaci buď za účelem vlastního podnikání, nebo za účelem podnikatelského investování. Toto rozlišení je velmi zřetelné a projevuje se ve volbě formy obchodní společnosti nebo ve volbě povahy účasti v ní. Sdružování se v osobních společnostech je zpravidla vedeno podnikatelskou motivací, účast v kapitálových společnostech je nejčastěji investicí. Hranice však není ostrá.

Z. o. k. hned v úvodním ustanovení rozlišuje dvě kategorie obchodních korporací, jež jsou v z. o. k. upraveny, a to obchodní společnosti a družstva. Přestože obchodní zákoník nepoužíval termín „obchodní korporace“, obchodní společnosti a družstva upravoval rovněž. **Kritériem rozlišení je uzavřenost** počtu společníků obchodních společností, resp. jejich **otevřenost** v případě družstev. Výše bylo zmíněno, že v této souvislosti je rysem obchodních společností fixní základní kapitál, zatímco u družstev (popř. výjimečně i u některých společnostech upravených zákonem o investičních společnostech a fondech, jak bylo výše řečeno) variabilní základní kapitál. Způsob tohoto rozlišení navazuje na naši právní tradici a není ve všech právních řádech samozřejmý, přestože rozlišení fixního a variabilního kapitálu samozřejmě existuje i jinde, neboť jde o nezbytný konstrukční prvek obchodních společností.

**Obchodní
společnosti
a družstva**

V jiných právních rádech se častěji družstva považují za obchodní společnosti, družstva na sebe berou formu obchodních společností. Toto pojetí se odráží i v nařízení o Evropské družstevní společnosti (nařízení Rady č. 1435/2003/ES). České právo se tedy odlišuje, jestliže družstva vyčleňuje jako samostatný typ právnické osoby.

Bylo zmíněno, že v právu obchodních společností se již delší dobu výjimečně připouští vznik jednočlenných společností. Ty nejsou sdružením osob, i když se může stát, že v průběhu existence přistoupí další společníci a jednočlenná společnost tak dodatečně povahu sdružení nabude. Jednočlenné společnosti mají jenom **fiktivní sdružovací povahu**. Právo s nimi zachází v zásadě stejně jako se sdruženími, přestože jimi nejsou. Počítá s nimi rovněž zákon o obchodních korporacích (§ 11 až § 14), avšak jenom pro kapitálové společnosti. Podnikající jednotlivá fyzická osoba totiž nemůže právně vyčlenit část svého majetku pro podnikání tak, aby zbývající majetek ochránila před případnými závazky z podnikání. Podnikatelské riziko fyzických osob tak je neúměrně větší než riziko společností s omezeným ručením společníků. Vytvoření jednočlenné kapitálové společnosti umožňuje toto riziko omezit. Osobní společnosti ovšem výhodu omezeného ručení neposkytují, a proto jako jednočlenné vzniknout nemohou. Přestože citovaná ustanovení z. o. k. jsou zařazena mezi obecná ustanovení, platí výslovně jenom pro kapitálové společnosti.

Konstrukce jednočlenné společnosti začala být využívána, jak již bylo zmíněno, i pro jiné účely (koncerny) a také zneužívána (řetěžením společností). Na tuto skutečnost zareagovalo i unijní právo přijetím tzv. 12. směrnice (č. 2009/102/ES), která měla zabránit nejnebezpečnějším zneužívajícím jednáním (srov. § 105 odst. 2 obch. zák., který zakázal, aby jednočlenná společnost s ručením omezeným byla jediným společníkem jiné společnosti s ručením omezeným, a zakázal také, aby jediný společník – fyzická osoba – byl jediným společníkem více než tří společností s ručením omezeným). Směrnice ponechala členským státům diskreci, zda chtějí podobným způsobem jednočlenné společnosti omezit. V rámci rekodifikace český zákonodárce cit. § 105 odst. 2 obch. zák. nepřevzal.

Jestliže bylo možno říci, že § 56 odst. 1 obch. zák. obsahoval alespoň stručný pokus o pojmové vymezení obchodní společnosti, pak obč. zák. ani z. o. k. se o nic podobného nepokouší a omezuje se na výčet jednotlivých forem.

**Jedno-
členné
společnosti**

**Definice
obchodní
společnosti**

Ustanovení § 26 obch. zák. umožňovalo **přemístění sídla právnické osoby** ze zahraničí do České republiky. To potenciálně umožňovalo, aby se na českém teritoriu usadila i obchodní korporace jiné právní formy neznámé českému právnímu řádu. Později přijatý zákon o přeměnách obchodních společností a družstev (č. 125/2008 Sb.) upravil přemístění sídla tak, že je možné jenom společně se změnou právní formy na českou společnost nebo družstvo s tím, že vnitřní právní poměry se budou řídit českými předpisy (§ 384a cit. zákona), a toto řešení převzal i nový občanský zákoník. Kontinuita právnické osoby má v tomto případě spíše povahu univerzální sukcese než skutečného zachování identity. Z našeho hlediska je však důležité, že touto cestou není možné, aby sídlo na území ČR měla jiná forma obchodní korporace, než ta, kterou upravuje z. o. k. nebo zvláštní zákony. **Taxativní výčet** je tak skutečně vyčerpávající. To ovšem neznamená, že na našem území nepůsobí společnosti jiných právních forem, které mají sídlo v zahraničí. Mohou tak činit prostřednictvím svých poboček.

Přemístění sídla upravuje v současné době obecně § 138 až § 143 obč. zák. V těchto ustanoveních se ale jedná jenom o **přemístění statutárního sídla a neřeší se otázka přesunu efektivního sídla**. Jediným ustanovením, které zmiňuje rozdíl mezi statutárním a efektivním sídlem je § 137 obč. zák., v němž však jde jenom o úpravu principu publicity. Současná judikatura Soudního dvora EU však mezi obojím zřetelně rozlišuje.¹⁸

B. Affectio societatis

Na sdružovací povahu obchodních korporací a na motivaci účasti úzce navazuje tzv. *affectio societatis*. V tomto případě se jedná o ryzí pojem smluvního práva propracovaný především ve francouzském právu. Ukazuje, jak silný význam má pro obchodní korporaci smlouva. Je upraven v čl. 1832 a 1833 Code civil. Rozumí se jím konsensus smluvních stran spočívající ve **společné vůli se sdružit, spojit majetek a podílet se na zisku vzniklém ze společného hospodaření**. V tomto pojmu můžeme vidět jakousi spojnicí mezi sdružovací povahou

Pojem

¹⁸ Srov. Navez, E.-J. *Le traitement fiscal du transfert de résidence face à la liberté d'établissement des sociétés en droit de l'UE – de Daily Mail à National Grid Indus: évolution, révolution et au-delà*. Cahiers de droit européen, 2011. Str. 611 an.

obchodních společností (která je vlastní všem korporacím) a řízením obchodního závodu, což je praktický důsledek realizace tohoto společného záměru. *Affectio societatis* odlišuje obchodní korporace od jiných sdružení, která nevznikají na základě této společné vůle. To platí zejména pro mnohé veřejnoprávní korporace. *Affectio societatis* také **odlišuje společenskou smlouvu od jiných smluvních typů**, zejména např. od smlouvy pracovní. Odlišuje ji i od sdružení, která mají kulturní, politické, charitativní či podobné cíle. *Affectio societatis* je tedy pojmem, který se týká **účelu založení společnosti**. *Affectio societatis* musí existovat v okamžiku založení společnosti, musí ale trvat i v průběhu existence společnosti. Není však plná jednota v odpovědi na otázku, jaké jsou důsledky zániku *affectionis societatis* v průběhu existence společnosti. Judikatura však zpravidla připouští zánik *affectionis societatis* jako důvod pro zrušení společnosti jenom za předpokladu, že dojde k úplnému paralyzování společnosti. Bylo by při širším výkladu možno vidět tento důvod v § 172 obč. zák., podle něhož soud zruší právnickou osobu, jestliže již nesplňuje předpoklady vyžadované pro vznik právnické osoby zákonem. S ohledem na obecnou povahu ustanovení značně přesahující obchodní společnosti to však asi nebyl záměr zákonodárce, přestože jde o ustanovení převzaté z úpravy obchodních společností v obchodním zákoníku. Obchodní zákoník v § 68 odst. 6 umožňoval zrušení společnosti soudem nejenom z tohoto důvodu, ale také „jestliže společnost nemůže vykonávat činnost pro nepřekonatelné rozpory mezi společníky“. V těchto případech dochází k zániku *affectionis societatis* bez jakýchkoli pochybností. Z. o. k. převzal posledně uvedený důvod do § 93 z. o. k. jako jeden z důvodů zrušení společnosti soudem. Jedná se o důvod, který odpovídá ochromení požadovanému francouzskou judikaturou. Pozitivní vymezení sdružovacího úmyslu stejného druhu, jaký zná francouzské právo, však postrádáme, protože u nás chybí i obecná charakteristika obchodní korporace a definice je řešena jenom výčtem jednotlivých forem, jež pod tento pojem spadají (§ 1 z. o. k.).

C. Účel obchodní korporace

Obč. zák. obsahuje několik obecných ustanovení o účelu právnických osob. Podle § 144 obč. zák. lze ustavit právnickou osobou „ve veřejném nebo soukromém zájmu“. Totéž ustanovení říká, že „tato její povaha se posuzuje podle hlavní činnosti právnické osoby“. Dodejme, že se jedná o posouzení obecného charakteru této hlavní činnosti. Následující ustanovení vymezuje účel negativně tak, že vypočítává, které účely jsou zakázány. Jestliže by právnická osoba měla účel odporující § 145, prohlásí soud i po jejím vzniku její neplatnost podle § 129 odst. 1 písm. c) obč. zák.

Účel právnické osoby může být věcně nebo časově omezen. V takovém případě dosažení účelu má za následek zrušení právnické osoby [§ 171 písm. b) obč. zák.]. Tak může být účelem např. provedení určité stavby. Jejím dokončením se právnická osoba zruší a vstoupí do likvidace.

Obchodní korporace budou právnickými osobami soukromého práva založenými zásadně v soukromém zájmu, není však vyloučeno, že tomu bude jinak. Podle § 2 odst. 1 z. o. k. může být osobní společnost založena jen za podnikatelským účelem nebo za účelem správy vlastního majetku. Tímto ustanovením má zřejmě být řečeno a contrario, že kapitálová společnost může být založena i za jiným účelem (tedy nejspíše nějakým účelem neziskovým, veřejně prospěšným). I v tomto směru byl obchodní zákoník podstatně přesnější a jasnější, když v § 56 odst. 1, poslední věta výslovně říká: „Společnost s ručením omezeným a akciová společnost mohou být založeny i za jiným účelem, pokud to zvláštní právní předpis nezakazuje.“ Navzdory redakční rozdílnosti se ani v tomto směru věcně nic nezměnilo.

Obecně je účelem obchodních korporací *podnikání*. Podnikání je vymezeno v § 420 obč. zák. obdobně, jako je vymezoval obchodní zákoník. Jedná se o samostatnou výdělečnou činnost uskutečňovanou provozováním živnosti nebo jinak „po živnostensku“ (např. upravenou zvláštním zákonem). Samostatností se rozumí to, že je tato činnost uskutečňována vlastním jménem podnikatele (v našem případě obchodní korporace) a na její odpovědnost. Nejde tedy o činnost uskutečňovanou jménem společníků a z převzatých závazků je zavázána korporace. Jestliže se připouští, aby byla obchodní korporace založena za jiným účelem, než je podnikání, jedná se o výjimku. V souladu s tím § 56 odst. 1 obch. zák. charakterizoval obchodní společnost jako

„právníckou osobu založenou za účelem podnikání, nestanoví-li právo ES či zákon jinak“. Nová kodifikace podobné ustanovení bohužel nepřevzala. Přesto se situace nijak nezměnila. Od účelu obchodní korporace je nutno odlišovat předmět podnikání.

D. Předmět činnosti (podnikání) obchodní korporace

Účelem právnické osoby a rovněž obchodní korporace rozumíme zaměření k dosažení určitého cíle, jakým je např. zisk nebo charita nebo kulturní účel apod. Předmět činnosti (podnikání) vymezuje v rámci tohoto obecného účelu konkrétně, **jakou aktivitou má být stanoveného cíle dosaženo**. Tak obchodní korporace vznikají za účelem podnikání a dosahování zisku a tohoto cíle mohou dosáhnout obchodní činností nebo konkrétní výrobní činností, zemědělskou činností, provozováním dopravy, poskytováním stravovacích služeb apod.

Podle § 123 obč. zák. obsahuje zakladatelské právnické jednání právnické osoby také údaj o předmětu činnosti. V případě obchodních korporací bude zakladatelským jednáním v souladu s § 125 obč. zák. společenská smlouva nebo stanovy nebo výjimečně zakladatelská listina, půjde-li o jednočlennou korporaci. Zvláštní údaj o účelu právnické osoby obč. zák. nezmiňuje, přestože v případě, kdy má dojít ke zrušení právnické osoby dosažením účelu, bude jeho uvedení v zakladatelském dokumentu nezbytné.

Ustanovení z. o. k. o jednotlivých formách společností ukládají povinnost uvést předmět podnikání ve společenské smlouvě (i podnikání je přitom samozřejmě činnost, jde tedy o totéž; terminologické rozlišení v zákoně je spíše výrazem setrvačnosti, hovoří-li z. o. k. o „předmětu činnosti“, má tím na mysli předmět jiné než podnikatelské činnosti, jinak hovoří o „předmětu podnikání“). Pro veřejnou obchodní společnost to je § 98 písm. b), který se použije i pro komanditní společnost (§ 119). Pro společnost s ručením omezeným ukládá stejnou povinnost § 146 odst. 1 písm. b) – tím, že zmiňuje alternativně i předmět činnosti, potvrzuje zákonodárce, že tato forma společnosti nemusí mít podnikatelský účel. Pro akciovou společnost ukládá uvést ve stanovách údaj o předmětu podnikání nebo činnosti § 250 odst. 2 písm. a). Totéž platí pro družstva podle § 553 písm. b). Podle zákona o veřejných rejstřících se zapisuje u každé právnické osoby „předmět

činnosti nebo podnikání nebo vymezení účelu osoby, vyžaduje-li to jiný zákon“ (§ 25 odst. 1 písm. b) zákona č. 304/2013 Sb.). V závislosti na povaze právnické osoby se tak staví účel a předmět činnosti vedle sebe, avšak pro obchodní korporace bude vždy nezbytné zapsat předmět podnikání (činnosti). Ten se v důsledku principu publicity stává obecně seznatelným, což je prostředek ochrany věřitelů a třetích osob; vzhledem k výše popsané generalitě právní subjektivity ovšem tento údaj pro ně nemá takový význam, neboť obchodní korporace bude vázána i právními jednáními mimo deklarovaný předmět činnosti.

E. Provozování obchodního závodu

S ohledem na účel obchodní korporace, jak již vyplývá ze svrchu podaného výkladu, bude v jejím majetku pravidelně i **obchodní závod** (§ 502 obč. zák.). Může to být závod, který společnost nově vybuduje, může to být také závod, který převezme od předchozího majitele. Pro obchodní společnosti je charakteristické, že jsou zakládány **za účelem vytvoření (převzetí) a provozování obchodního závodu**. Ten jako majetkový předmět musíme být schopni odlišit od právnické osoby jako vlastníka, přestože je nutno tolerovat (nebo přinejmenším vzít na vědomí), že v běžné mluvě včetně mluvy právnické bývá velmi často společnost se závodem (podnikem) ztotožňována. Obchodní závod dokonce často funguje pod vlastním názvem (**obchodním jménem**), který neztotožňujeme s firmou, jež je názvem subjektu, tedy v našem případě obchodní korporace. Obchodní jméno není zvlášť právně upraveno a ochranu mu poskytuje jenom právo nekalé soutěže. Pro pochopení mechanismu fungování obchodních společností a rovněž pro pochopení pojmu obchodního závodu je důležité zmíněné rozdíly vidět.

Každá právnická osoba má své orgány, které vytvářejí její vůli (rozhodují) a zastupují ji navenek (jednají jejím jménem). Obchodní závod není právnickou osobou, je majetkovým kusem, předmětem vlastnictví. V obč. zák. jej § 502 definuje takto: „Obchodní závod (dále jen ‚závod‘) je organizovaný soubor jmění, který podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti. Má se za to, že závod tvoří vše, co zpravidla slouží k jeho provozu.“

**Obchodní
závod
a obchodní
jméno**

**Obchodní
závod
v platné
úpravě**